

Ed.

34. Frumvarp til laga

[34. mál]

um mannanöfn.

(Lagt fyrir Alþingi á 92. löggjafarþingi, 1971.)

I. KAFLI

Um eiginnöfn.

1. gr.

Hverju barni skal gefa eiginnafn, eitt eða tvö.

Þeir, sem fara með foreldravald yfir barni, hafa bæði rétt og skyldu til að gefa því eiginnafn, eftir því sem greinir í lögum þessum.

Nú er barni gefið millinafn, sem á ekki við að nota sem eiginnafn að dómi mannanafnanefndar (sbr. 28. gr.), og má þá ekki gefa barninu þriðja nafn.

2. gr.

Eiginnafn skal vera íslenskt eða hafa unnið sér hefð í íslenzku máli. Það má þó ekki brjóta í bág við íslenskt málkerfi. Eiginnafn má og ekki vera þannig lagað, að það geti orðið nafubera til ama.

Ekki má gefa kvenmanni karlmannsnafn né karlmanni kvenmannsnafn.

Ekki má gera ættarnafn að eiginnafni. Þetta tekur þó ekki til ættarnafna, sem að dómi mannanafnanefndar hefur verið venja að nota sem eiginnöfn.

Um efni þau, er greinir í 1.—3. málsg., úrskurðar mannanafnanefnd til fullnaðar.

3. gr.

Mannanafnanefnd semur skrá um þau eiginnöfn, sem heimil eru samkvæmt 2. gr. Menntamálaráðuneyti gefur skrá þessa út og sendir hana öllum sóknarprestum og forstöðumönnum löggiltra trúfélaga. Birta skal viðauka við skrána eftir því sem þörf er á, en hún skal gefin út í heild ekki sjaldnar en á 10 ára fresti.

Nú berst Þjóðskrá tilkynning um eiginnafn, sem er ekki á áður nefndri skrá mannanafnanefndar, og skal það þá ekki skráð að svo stöddu, heldur skal málinu skotið til nefndarinnar, sem kveður upp fullnaðarúrskurð um það. Ef felldur er synjunarúrskurður, skal handhafi foreldravalds velja barni annað eiginnafn, og skal nafn þá ekki fært á þjóðskrá, fyrr en barninu hefur verið gefið eiginnafn, sem er á skrá mannanafnanefndar eða hún samþykkir, sbr. enn fremur 2. ákvæði til bráðabirgða.

Nú er barni valið annað eiginnafn en því var gefið upphaflega (sbr. 2. málsg.), og skal breytingin þá tilkynnt sóknarpresti eða forstöðumanni löggilts trúfélags til færslu í kirkjubók.

4. gr.

Þegar fyrirhugað er að gefa barni nafn í skírn, sem prestur Þjóðkirkjunnar eða forstöðumaður löggilts trúfélags á að framkvæma, skal sá, er nafn gefur, skýra presti eða forstöðumanni trúfélags, um leið og hann er beðinn skírnar, frá nafni því eða nöfnum, sem barn á að hljóta. Skal það gert innan 6 mánaða frá fæðingu barns, og skírn framkvæmd eigi síðar en innan 14 daga frá þeim tíma.

Önnur nafngjöf en sú, er um ræðir í 1. málsg., skal tilkynnt sóknarpresti innan 6 mánaða frá fæðingu barns. Slík tilkynning skal vera á eyðublaði, sem Þjóðskrá lætur gera. Nafngjafir, sem tilkynntar eru Þjóðskrá eða hún fær vitneskju um á annan hátt, skulu færðar í kirkjubók samkvæmt tilkynningum hennar til hlutaðeigandi sóknarprests.

Nú hefur barn verið skirt skemmri skirn, og má þá, þegar skirninni er lýst eða hún tilkynnt til sóknarprests eða hliðstæðs aðila (sbr. 1. og 2. málsg.), gefa barni nýtt nafn í stað þess, sem því var áður gefið, eða annað nafn til viðbótar áður gefnu nafni.

5. gr.

Dómsmálaráðuneyti er heimilt að leyfa manni nafnbreytingu, ef það telur nafn hans af einhverjum sérstökum ástæðum vera honum til ama (sbr. 29. gr.).

Ef barn er ættleitt, eftir að því var nafn gefið, má í ættleiðingarbréfi gefa því nýtt eiginnafrn í stað hins fyrra eða til viðbótar einu nafni, sem það hefur áður hlotið.

6. gr.

Ákvæði 1. og 2. gr. taka ekki til íslenzks barns, sem fætt er erlendis og gefið nafn þar. Þau taka ekki heldur til barns, sem fætt er hér á landi, ef bæði faðir og móðir skilgetins barns, eða móðir óskilgetins barns, hafa erlent ríkisfang.

II. KAFLI

Um kenninöfn o. fl.

7. gr.

Hver maður, sem hefur ekki löglegt ættarnafn, skal kenna sig til föður síns, þannig að á eftir eiginnafrni eða eiginnöfnum komi nafn föður í eignarfalli að viðbættu orðinu son, ef karlmaður er, en dóttir, ef kvenmaður er. Erlend kona, sem giftist Íslendingi, er ekki hefur ættarnafn, má þó kenna sig til föður eiginmannsins á sama hátt og hann, og hún má halda því áfram eftir að hún öðlast íslenzkt ríkisfang. Ekki tekur þetta til niðja slíkra hjóna.

Ákvæði 1. málsliðar 1. málsg. taka til íslenzkrar konu, sem giftist erlendum ríkisborgara eftir gildistöku þessara laga, nema hann beri, að dómi mannanafnanefndar, ættarnafn, sem fullnægir kröfum 11. gr.

Íslenzk kona gift Íslendingi skal eftir búferlaflutning til landsins sæta ákvæðum 1. málsliðar 1. málsg. Sama gildir um börn slíkra hjóna.

Gift kona, sem við gildistöku þessara laga er á þjóðskrá kennd til föður eiginmanns síns, má gera það áfram til æviloka.

Heimilt er að kenna sig til eiginnafrns móður með hliðstæðum hætti og til föður.

8. gr.

Óskilgetið barn erlends manns og íslenzkrar konu skal kenna sig til móðurföður síns, eða hafa ættarnafn móður sinnar, ef til er. Ef erlendur faðir slíks barns ber nafn, sem mannanafnanefnd samþykkir, má kenna barnið til föður samkvæmt 1. málsg. 7. gr.

Ófeðrað barn, sem hefur ekki fengið sérstakt ættarnafn, skal kenna sig til móðurföður síns eða hafa ættarnafn móður sinnar, ef til er, sbr. þó 5. málsg. 7. gr.

Ófeðrað barn yngra en 16 ára má, með leyfi dómsmálaráðuneytis, kenna sig til stjúpöður síns.

9. gr.

Þegar barn er ættleitt af hjónum eða karlmanni eingöngu, má ákveða í ættleiðingarbréfi, að það sé kennt til kjörforeldris.

Ef barn er ættleitt af konu eingöngu, má ákveða í ættleiðingarbréfi, að það kenni sig til föður hennar eða taki ættarnafn hennar.

10. gr.

Óheimilt er að taka upp nýtt ættarnafn hér á landi, nema dómsmálaráðuneyti hafi veitt leyfi til þess, enda hafi mannanafnanefnd samþykkt ættarnafnið.

Ættarnöfn, sem íslenzkir ríkisborgarar bera samkvæmt þjóðskrá við gildistöku þessara laga, mega haldast (sjá þó 4. málsg. 11. gr.). Kenninöfn, sem geta ekki talizt vera ættarnöfn að dómi mannanafnanefndar, skulu felld úr þjóðskrá, og er hlutaðeigendum óheimilt að bera þau.

11. gr.

Ættarnöfn samkvæmt fyrri málsg. 10. gr. skulu vera íslenzk og í samræmi við íslenzkt málkerfi.

Ekki er heimilt að taka upp ættarnafn, sem annar maður hefur rétt til að bera, eða er svo líkt því nafni, að villu geti valdið. Þó má leyfa slíkt ættarnafn, ef allir þeir, sem rétt hafa til hins nafnsins, samþykkja það.

Ekki má gera eiginnafn, sem tíðkað er í landinu, að ættarnafni, og ekki heldur nöfn, sem enda á orðinu son.

Menn, sem við gildistöku laga þessara eru 16 ára eða eldri og hafa ættarnafn, sem endar á orðinu son (sbr. 3. málsg.), mega halda því til æviloka, en þá skal það lagt niður. Börn þessara manna, fædd eða ófædd þegar lög þessi taka gildi, hafa sama rétt.

12. gr.

Sá, sem æskir upptöku ættarnafns, skal sjálfur senda dómsmálaráðuneyti umsókn sína, ef hann er 16 ára eða eldri.

Veita má barni, sem yngri er en 16 ára, leyfi til upptöku ættarnafns, ef sérstakar ástæður eru fyrir hendi, samkvæmt umsókn þess manns, er fer með foreldravald yfir því.

Ættmenn geta í sameiningu sótt um sameiginlegt ættarnafn.

Dómsmálaráðuneyti ákveður, hver gögn skuli fylgja umsóknunum um upptöku ættarnafna.

13. gr.

Nú ber maður löglegt ættarnafn, og hafa þá niðjar hans í karllegg rétt til að nota nafnið. Sama gildir um kjörbörn.

14. gr.

Eiginkonu er heimilt að bera ættarnafn eiginmanns síns, meðan hjúskapur stendur og eftir að honum lýkur. Þó getur maður krafizt þess, að dómsmálaráðuneyti úrskurði, að fyrri eiginkonu hans sé óheimilt að bera ættarnafn hans, eftir að hún gengur í annan hjúskap, og sama rétt hefur ekkja hans. Krafa skal gerð innan sex mánaða frá því, að kona gekk í hjúskap. Dómsmálaráðuneyti reisir úrskurð sinn á því, hvort þyngri sé á metunum hagsmunir konu af því að halda nafni eða þau rök, sem fram eru flutt fyrir því, að kona láti af fyrra nafni.

15. gr.

Dómsmálaráðuneyti er heimilt (sbr. 29. gr.) að veita manni, þegar sérstaklega stendur á, leyfi til að taka upp nýtt ættarnafn í samræmi við ákvæði laga þessara, í stað ættarnafns, sem hann hefur áður borið.

16. gr.

Ekki er manni skylt að bera ættarnafn, þó að hann hafi rétt til þess. Í stað þess að nota ættarnafn er mönnum jafnan heimilt að kenna sig svo sem segir í 7.—9. gr.

Þegar kona gengur í hjúskap, er henni heimilt að nefna sig áfram ættarnafni því, sem hún hafði áður, sbr. þó 14. gr.

Nú hefur kona tekið ættarnafn manns síns, og er henni þá frjálst að taka upp að nýju upprunalegt ættarnafn sitt, þegar hjúskap er lokið. Í öðrum tilvikum er manni ekki heimilt, nema samþykki dómsmálaráðuneytis komi til, að taka upp aftur ættarnafn, sem hann hefur eitt sinn hætt að bera.

Maður, er hefur rétt til að nefna sig ættarnafni, sem hann hefur ekki borið, getur tekið það upp, og eins getur maður fellt niður ættarnafn, sem hann hefur borið, og kennt sig svo sem segir í 7.—9. gr., sbr. og 19. gr. Þó er manni óheimilt að gera slíka breytingu oftár en einu sinni eftir að hann nær 16 ára aldri, nema sérstakar ástæður séu fyrir hendi. Þessi takmörkun tekur ekki til réttar kvenna til nafnbreytingar samkvæmt 2. og 3. málsg. r.

17. gr.

Nú fær maður, er heitir erlendu nafni, íslenzkt ríkisfang með lögum, og skulu þá börn hans, 17 ára og yngri (sbr. 3. málsg. 6. gr. laga nr. 100/1952), taka upp íslenzkt eiginnafn og kenninafn, sem samþykkt er af dómsmálaráðuneyti. Slík nafnbreyting skal ákveðin samtímis því, að ráðuneytið gefur út bréf um, að hlutaðeigendur öðlist íslenzkt ríkisfang. Barni, sem fæðist eftir að foreldri þess hefur fengið íslenzkt ríkisfang með lögum, skal gefið íslenzkt eiginnafn, og það skal fá íslenzkt kenninafn.

Ákvæði 1. málsg. taka á hliðstæðan hátt til útlendinga, sem fá íslenzkt ríkisfang samkvæmt 2.—4. gr. laga nr. 100/1952.

Ef óskað er upptöku íslenzks ættarnafns í sambandi við nafnbreytingu samkvæmt ákvæðum þessarar gr., leitar dómsmálaráðuneyti samþykkis mannanafnanefndar, og hefur að öðru leyti samráð við hana eftir því sem við á um framkvæmd á þessari gr.

18. gr.

Þjóðskrá heldur skrá yfir ættarnöfn og rétthafa þeirra.

III. KAFLI

Um skráningu nafna í þjóðskrá.

19. gr.

Breyting á eiginnafni eða kenninafni samkvæmt leyfi dómsmálaráðuneytis öðlast ekki gildi, fyrr en hún hefur verið færð á þjóðskrá. Sama gildir um hverja þá breytingu á nafni, sem getur átt sér stað samkvæmt ákvæðum þessara laga, án þess að leyfi ráðuneytis þurfi að koma til.

20. gr.

Nú óskar maður að fá breytt ritun nafns síns á þjóðskrá, án þess að um sé að ræða eiginlega nafnbreytingu, og skal þá fara eftir reglum, sem mannanafnanefnd hefur samþykkt. Hver maður getur aðeins fengið slíka breytingu gerða einu sinni, nema sérstakar ástæður séu fyrir hendi.

Menn geta, til auðkenningar, látið rita nafn sitt á þjóðskrá með bókstaf eða bókstöfum, fyrir nöfn eða heiti, sem þeim hafa ekki verið gefin, enda sé til þess rúm í þjóðskrárspjaldi hlutaðeiganda. Slík skammstöfun skal standa milli eiginnafns og kenninafns.

21. gr.

Skráning í þjóðskrá á kenninafni barns, sem er gefið nafn, skal vera í samræmi við ákvæði 7.—9. gr., nema tekið sé fram í tilkynningu til Þjóðskrár, að barnið skuli bera ættarnafn, sem það hefur rétt á. Skal sá, er gefur barni nafn, tilkynna

ættarnafnið sóknarpresti, og lætur hinn síðar nefndi þá tilkynningu ganga til Þjóðskrár.

Tilkynning sú, er um ræðir í fyrri málsgr., þarf ekki að eiga sér stað, ef eldri bróðir eða systir barnsins er fyrir á þjóðskrá með löglegu ættarnafni.

22. gr.

Kona, sem við giftingu óskar að taka upp ættarnafn eiginmanns eða annað kenninamn, sem hún á rétt á, skal tilkynna það þeim aðila, sem framkvæmir hjónavígsluna, og færir hann tilmæli hennar á skýrslu þá, er hann sendir Þjóðskrá um hjónavígsluna. Kona, sem fær kenninamn sínu breytt samkvæmt slíkum tilmælum, getur ekki, meðan hjúskapurinn stendur, fengið því breytt til annars horfs, nema sérstakar ástæður séu fyrir hendi.

23. gr.

Föðurnamn barns, er kennir sig til föður og er yngra en 16 ára við gildistöku laganna, eða fætt síðar, skal vera eiginnaframt föður samkvæmt þjóðskrá, eða fyrri nafn hans þar, ef skráð eiginnöfn eru tvö.

IV. KAFLI

Ýmis ákvæði.

24. gr.

Á öllum opinberum skráum og öðrum opinberum gögnum skulu nöfn manna rituð eins og þau eru skráð í þjóðskrá á hverjum tíma.

Í öllum skiptum við opinbera aðila, við alla samningsgerð, skriflega og munnlega, svo og í öðrum lögskiptum, skulu menn tjá nafn sitt eins og það er ritað á þjóðskrá á hverjum tíma.

25. gr.

Þá er sóknarprestur eða forstöðumaður löggilts trúfélags veitir viðtöku tilkynningu ljósmóður um fæðingu óskilgetins barns, skal hann tilkynna hana þeim manni, sem móðirin kennir barnið, og óska staðfestingar hans á faðerninu innan tiltekins frests. Þjóðskrá kveður nánar á um framkvæmd þessa ákvæðis.

Dómstólar skulu senda Þjóðskrá tilkynningu um úrslit allra barnsfaðernismála og vefengingarmála, sem dæmd eru, svo og um sérhverja viðurkenningu á faðerni fyrir valdsmanni.

26. gr.

Lögreglustjórar, sóknarprestar og forstöðumenn löggiltra trúfélaga skulu aðstoða Þjóðskrá eftir föngum við framkvæmd á ákvæðum 4. gr.

27. gr.

Gjald fyrir leyfi til upptöku ættarnafns samkvæmt 10. og 15. gr. skal vera 3000 kr., en 500 kr. fyrir leyfi til nafnbreytingar samkvæmt 1. málsgr. 5. gr. Gjöld þessi skulu fylgja breytingum verðlagsvísitölu. — Leyfi til upptöku ættarnafns í sambandi við framkvæmd á ákvæðum 17. gr. skal vera gjaldfrjálst.

Þjóðskrá tekur gjald fyrir aðrar breytingar á skráningu nafns en þær, er um ræðir í fyrri málsgr., samkvæmt gjaldskrá, er hún setur.

28. gr.

Menntamálaráðuneyti skipar nefnd þriggja manna, er bera skal heitið **mannanafnanefnd**. Í nefndinni skulu eiga sæti tveir kennarar heimspekideildar og einn kennari í lögfræði við Háskóla Íslands. Leita skal tillagna deildanna, áður en menn eru skipaðir í nefnd þessa. Nefndin er skipuð til fjögurra ára í senn, og eru varamenn skipaðir með sama hætti og til jafnlangs tíma.

29. gr.

Dómsmálaráðuneyti skal leita umsagnar mannanafnanefndar, áður en það veitir leyfi til nafnbreytinga (sbr. 5. gr.), og samþykkis hennar, áður en leyfi er veitt til upptöku ættarnafna (sbr. 10., 15. og 17. gr.).

30. gr.

Menntamálaráðuneyti er heimilt að kveða nánar á um efni og framkvæmd laga þessara með reglugerð eða á annan hátt.

31. gr.

Brot gegn lögum þessum varða sektum allt að 30 000 kr.

Nú getur maður fært sönnur að því, að annar maður noti nafn hans eða nafn, sem líkist því svo mjög, að villu geti valdið, og getur hann þá krafizt þess í dómsmáli, að hinn sé skyldaður til að láta af notkun nafnsins.

V. KAFLI

Gildistaka og brottfallin lög.

32. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi.

Með lögum þessum eru úr gildi numin lög um mannanöfn, nr. 54 frá 27. júní 1925, 10. gr. laga um utanþjóðkirkjumenn, nr. 4 frá 19. febrúar 1886, og 48. og 81. gr. laga um stofnun og slit hjúskapar, nr. 39 frá 27. júní 1921.

Ákvæði til bráðabirgða.

1. Dómsmálaráðuneyti er ekki heimilt að veita leyfi til upptöku nýrra ættarnafna fyrr en 8 mánuðir eru liðnir frá gildistöku laganna. Þetta tekur ekki til ættarnafna, sem leyfð eru í sambandi við framkvæmd á ákvæðum 17. gr. — Ef fleiri menn en einn hafa sótt um leyfi til upptöku sama nafns að liðnum 8 mánuðum frá gildistöku laganna, skal sá ganga fyrir, sem hefur áður notað nafnið sem ættarnafn, þó að það hafi ekki verið lögfest.
2. Þar til skrá sú um mannanöfn, er um ræðir í 3. gr., er gefin út, skal Þjóðskrá skjóta öllum nafngjöfum, sem vafi er á að samrýmist ákvæðum 2. gr., til úrskurðar mannanafnanefndar, og gilda í því sambandi ákvæði síðari málsliðar 2. málgr. 3. gr.
3. Nú ris ágreiningur milli sóknarprests (forstöðumanns löggilts trúfélags) og foreldris út af nafngjöf, og getur þá hvor aðili um sig skotið málinu til mannanafnanefndar til fullnaðarúrskurðar.

Athugasemdir við lagafrumvarp þetta.

Frumvarpið var lagt fram á síðasta Alþingi, en hlaut ekki afgreiðslu. Fylgdi því þá svofelld greinargerð:

Hinn 27. júní 1967 skipaði menntamálaráðuneytið nefnd til þess að endurskoða lög nr. 54 frá 27. júní 1925, um mannanöfn. Í nefndina voru skipaðir Klemens Tryggvason, hagstofustjóri, formaður, prófessorarnir Ármann Snævarr, Einar Bjarnason og dr. Halldór Halldórsson og Matthías Johannessen, ritstjóri.

Nefndin hefur samið frv. það, sem hér er lagt fram, og fylgdi því svofelld greinargerð:

Almenn greinargerð með frumvarpinu.

Við samningu frumvarpsins hefur nefndin reynt að gera það svo úr garði, að íslensk mannanöfn gætu valdið því hlutverki sínu að vera til sem gleggstra auð-

kenna á mönnum. Þá hefur einnig verið haldið þeirri stefnu að stemma stigu við fleirnenum, en leyfa þó tvíefni, og stuðla að því, að íslensk mannanöfn verði í samræmi við íslenskt málkerfi, og koma í veg fyrir, að nöfn verði nafnbera til ama eða óþæginda. Þá er lagt til, að nafn skuli valið barni innan hæfilegs tíma, en um það skortir að mestu ákvæði í gildandi lögum. Nefndinni er ljóst, að mannanafnalög missa marks, nema tryggilegt eftirlit sé haft með því, að nöfn séu valin í samræmi við slík lög. Er vænlegast til árangurs að stemma á að ósi. Með tilkomu þjóðskrár fékkst úrræði og stofnun, sem álitlegt er að virkja í þessu efni. Er lagt til í 3. gr. frv., að nöfn gefin börnum fái ekki færð á þjóðskrá, nema þau séu lögmæt, og að hvers konar nafnbreytingar verði ekki gildar, fyrr en þær hafa verið færðar á þjóðskrá (sbr. 19. gr. frv.). Jafnframt skal kenninamn barns vera í samræmi við þjóðskrá og sé þar annað hvort kennt til eiginnafns föður eða móður, eða notað ættarnamn þeirra. Samkvæmt 18. gr. færir Þjóðskrá skrá um öll ættarnöfn, svo að einnig að því leyti er fenginn grundvöllur að virku eftirliti. Með 23. gr. frv. er tekin afstaða til þess í sambandi við kenningu til föður, til hvaða nafns hans skuli kenna, ef hann heitir fleiri nöfnum en einu.

Um eftirlit með því, að farið sé að nafnalögum, ef frv. þetta verður lögfest, verður að greina milli tvenns, tímabilsins áður en nafnaskrá er samin, sbr. 3. gr. 1. málsg., og tímabilsins eftir að sú skrá liggur fyrir. Á fyrra tímabilinu gengur Þjóðskrá — og að öðru leyti prestur — úr skugga um, að nafn fullnægi almennum skildögum, sem hér eru greindir. Ef vafi leikur á því, vísar Þjóðskráin málinu til úrskurðar mannanafnanefndar, sbr. 3. gr. 2. málsg. og 2. ákvæði til bráðabirgða, en um skipun nefndar segir í 28. gr. frv. Jafnframt getur prestur (forstöðumaður trúfélags) eða foreldri skotið ágreiningi, sem verður út af nafngjöf, til mannanafnanefndar til úrskurðar, sbr. 3. ákvæði til bráðabirgða. Er úrskurður nefndar fullnaðarúrskurður. Eftir að skrá mannanafnanefndar um mannanöfn hefur verið samin, verður verkefni þeirra, sem sjá eiga um framkvæmd laganna, um margt einfaldara í sniðum. Er þá unnt að taka mið af nafnaskránni, en vitaskuld er ekki skotið loku fyrir að bera upp við mannanafnanefnd hugmyndir um önnur nöfn. Í þeim tilvikum, er að framan greinir, geta þau málalok orðið hjá mannanafnanefnd, að hún fallist ekki á, að nafn sé lögmæt. Ber þeim, sem með foreldravald barns fara, þá að velja barni nýtt nafn, sbr. 3. gr. 2. málsg. Nefndin telur, að hér eigi að verða um virk úrræði að ræða til að framkvæma lög með viðhlítandi hætti, en þessi mál hafa mjög verið látnin reka á reiðanum undanfarna áratugi. Nefndin leggur á það áherzlu, að brýna þörf beri til þess að koma við leiðbeiningarstarfsemi um mannanöfn og hver ábyrgðarhluti það sé fyrir foreldra að velja barni nafn, sem því sé til ama, en auk þess má einskis láta ófreistað að semja hið fyrsta skrá þá um mannanöfn, sem greinir í 3. gr. Sú skrá er óhjákvæmilegur bakhjarl fyrir alla þá, sem framkvæma eiga lög, og hún ætti einnig að geta verið til mikils liðsinnis foreldrum við nafngjafir. Þessu hlutverki getur skrá um óheimil nöfn, sbr. 6. gr. 1. nr. 54/1925, ekki gegnt, og þykir einsætt, að samin verði skrá um heimil nöfn, en ekki óheimil. Samkvæmt 3. gr. frv. er engan veginn fyrir það girt, að önnur nöfn verði leyfð en á skrá standa, en slík nafngjöf yrði þá borin undir mannanafnanefnd. Vert er að benda á, að skrá þessi á aðeins að fjalla um eiginnöfn, en ekki um ættarnöfn. Ýmsar aðrar skrár kæmi til greina að semja síðar, svo sem bent er á í grein um þetta mál í Skírni 1960.

Um eiginnöfn má annars geta þess, að nokkuð er augin heimild til að fá breytingar á þeim, svo sem síðar greinir, sbr. athugasemd við 5. gr. frv.

Í II. kafla frv. er hugtakið kenninamn látið taka til hvers konar kenningar, sem lögmæt er samkvæmt frv., þ. e. kenningar til eiginnafns föður eða móður í eignarfalli að viðbættu son eða dóttir, og svo til ættarnafns. Þótt kenning til móður sé ekki tíðkuð, þykir rétt að leyfa hana, enda er það ein af þeim grundvallarhugmyndum, sem frv. er reist á, að búa konum og körlum sem mest jafnræði.

Nefndin tók til rækilegrar athugunar þær röksemdir, sem uppi hafa verið með og móti upptöku ættarnafna og þ. á m. sjónarmið einstakra nefndarmanna í nefnd þeirri, er samdi frv. til mannanafnalaga 1955. Í íslensku þjóðfélagi tíðkast nú tvenns konar nafnakerfi, þ. e. hið forna nafnakerfi með kenningu til föður og svo ættarnafnakerfið. Lög nr. 54/1925 leyfðu tiltekin ættarnöfn, eins og fyrr er greint, þ. e. yfirleitt ættarnöfn, sem upp voru tekin fyrir 1915, og vegna innflutnings manna með erlend ættarnöfn og vegna barneignar erlendra manna með íslenskum konum, svo og sakir giftinga íslenskra kvenna og erlendra manna, hefur bætzt við mikill fjöldi ættarnafna síðan lög nr. 54/1925 tóku gildi. Eftirlit með framkvæmd þeirra laga hefur verið næsta máttlítið. Alkunna er, að þau ættarnöfn, sem tekin voru upp á tímabilinu 1915—1925 og hverfa áttu með þeim mönnum, er fengu leyfi til þeirra, og börnum þeirra, hafa haldizt áfram, án þess að stjórnvöld hafi gert neitt til að afstýra því. Liggur nærri að telja, að niðjum þeirra manna hafi, fyrir lagavenju, unnizt réttur á nafni sínu á borð við aðra þá, sem höfðu ættarnöfn fyrir 1915. Stórfelld upptaka nýrra ættarnafna átti sér stað frá því að mannanafnalög 1925 voru sett og þar til Þjóðskrá tók við almennaskráningu 1953—54 án þess að við því væri amazt, þ. e. menn voru á þessu tímabili skráðir á manntal og á opinberar skrár með þeim nöfnum og ekkert var gert til að afstýra slíkri sjálfstöku ættarnafna. Ekki er sýnilegt, að almenningur hafi brugðizt öndverður gegn þessu eða krafizt þess með neinum þunga, að lögin yrðu framkvæmd. Alþingi hefur ekki gert neinar ályktanir um efnið, svo að kunnugt sé, og á gildistíma laganna hafa nálega allir stjórn málaflokkar landsins átt fulltrúa í ríkisstjórn, án þess að gera reka að máli þessu.

Telja verður, að þúsundir manna á landi hér beri ættarnöfn, ýmist svo að þau helgist af ákvæðum laga nr. 54/1925, og er þar um minnihluta að ræða, eða svo, að nöfnin séu í andstöðu við lög nr. 54/1925. Um þessi nöfn er þriggja kosta vöð: 1. að framfylgja banni laga nr. 54/1925 og óheimila hlutaðeigendum að bera nöfn sín og eftir atvikum sækja þá til refsingar samkvæmt þeim lögum. Í því sambandi telur nefndin, að þá ætti að breyta lögun nr. 54/1925 í það horf að óheimila öll ættarnöfn, enda fela lögin í sér slíka mismunun á þegnum landsins, að ekki er viðhlitandi. 2. Að láta reka á reiðanum í þessu efni eins og gert hefur verið lengstum. 3. Að endurskoða lögin og leita úrræða, sem hald er í, til að koma þessum málum í bærilegt horf.

Nefndin er á einu máli um, að ekki komi til greina að velja fyrsta kostinn, hann sé gersamlega óframkvæmanlegur, enda kunna sum nöfnin að hafa unnið sér lagavernd fyrir lagavenju og tómlæti stjórnvalda. Annan kostinn telur nefndin ósamboðinn íslensku þjóðfélagi. Er ærin raun að því, að lög um jafnmikilvægt laga-svið sem löggjöfin um mannanöfn skuli ekki hafa verið framkvæmd betur en raun ber vitni um langt skeið. Er þá þriðji kosturinn að endurskoða lögin, lögmæla þar ýmsar endurbætur, sem tímabærar og bráðnauðsynlegar eru, og taka enn fremur afstöðu til ættarnafnamálsins, svo og annars álitamáls, sem nefnt er hér að framan, þ. e. um nöfn þeirra, sem hljóta íslenskt ríkisfang með lögum.

Frumvarp nefndarinnar er á því reist, að skylt sé að horfast raunsætt í augu við þann vanda, sem að hefur steðjað um íslenskt nafnakerfi. Eins og nú er komið, verður hjólinu ekki hverft aftur á bak. Frv. byggir enn fremur á tillitinu til þeirra, sem borið hafa nöfn átölulaust um langt skeið, en semjendur frv. telja, að nafnið sé persónulegt málefni og varði tilfinningar manna, og að fara beri með aðgát að lagasetningu um slíkt persónu- og mannréttindasvið. Frv. er á því reist, að farsælast sé, svo sem nú er komið, að tvenns konar nafnakerfi fái að þróast, og er þá tekið mið af þróuninni eins og hún hefur orðið. Vafalaust mun meirihluti manna óska að halda hinum fornu nafnvenjum með kenningu til eiginnafns föður (eða móður), en í frv. er lagt til, að auk þessa nafnakerfis séu ættarnöfn lögmæt. Samkvæmt frv. þarf leyfi dómsmálaráðuneytis til upptöku ættarnafns og samþykki mannanafna-nefndar, enda sé ættarnafn íslenskt og í samræmi við íslenskt málkerfi. Með þeim

fyrirvara er eytt þeim agnúa, sem hefur verið á æði mörgum íslenskum ættarnöfnum, er draga dóm að útlendum nafnsiðum, og sum hver eru dönskuskotin. Stefnan í þessu frv. er í stuttu máli á sömu lund og hjá meirihluta þeirrar nefndar, sem samdi frv. til mannanafnalaga 1955: 1. Löggingdóttir á nöfnum, sem tíðkætt hafa samkvæmt lögum nr. 54/1925 og óvinnandi vegur er að kveða niður. 2. Lögfesting tvenns konar nafnakerfa, er bæði líti að íslenzku málkerfi um myndun nafna.

Um afstöðuna til nafna manna og barna þeirra, sem fá íslenzkt ríkisfang með lögum, vill nefndin taka fram eftirfarandi: Hún telur með vísan til þess, er áður segir um persónu- og tilfinningatengsl manns við nafn sitt, að harkægt sé að skilja það til, að menn breyti nafni sínu, er þeir fá íslenzkt ríkisfang. Er þó vissulega æskilegt, að þeir taki íslenzkt nafn, sérstaklega ef auðvelt er að laga nafn þeirra að íslenzku málkerfi. Ef frv. þetta verður að lögum, er líklegt, að ýmsir þessara manna kjósi að taka sér íslenzkt ættarnafn. Um börn slíkra manna innan 18 ára aldurs gegnir nokkuð öðru máli. Þeim er oft ami að því í skólum og félagslífi og jafnvel í atvinnu sinni að bera erlent nafn. Líklegt er, að þau ætli sér að ilendast hér og laðast að íslenzku þjóðfélagi, og tengsl þeirra við nafnið eru með öðrum hætti en fulltíða fólks. Er því áskilið, að þau taki íslenzkt nafn, svo sem nánar er markað í 17. gr. frv.

Við samningu frv. hefur verið mjög tekið mið af frv. til laga um mannanöfn frá 1955, og eru ýmsar greinar þessa frv. orðaðar á sama hátt og þar. En auk þess sem sum ákvæði eru hér öðruvísi að efni en þar og nokkur ný mannanafnaákvæði tekin upp, er aðalmunur þessara tveggja frumvarpa sá, að í þessu nýja frv. er Þjóðskránni, eins og áður segir, ætlað mikið hlutverk í sambandi við framkvæmd mannanafnaákvæða. Nefndin hefur yfirleitt lagt megináherzlu á framkvæmdarhlíð þessara mála, en einmitt þar hefur skórinn kreppt, eins og reynslan sýnir. Nefndin telur, að með frv. hennar — ef að lögum verður — sé í fyrsta sinn í löggjöf lagður traustur grundvöllur fyrir haldgóðri framkvæmd mannanafnaákvæða.

Frv. nefndarinnar fjallar mestmegnis um þær reglur nafnréttar, sem eru runnar af rötum opinbers réttar, svo sem áður hefur tíðkætt í lögum og í frv. frá 1955. Um hina persónulegu nafnvernd og nafnrétt eru fyrst og fremst ákvæði í 31. gr. 2. málsgr., en það kemur þó mjög í hlut hins fræðilega nafnréttar eða persónuréttar og dómstóla að móta þær reglur, sem þar eiga við.

Allsherjarhagsmunir í sambandi við mannanöfn eru margvíslegir. Fyrst má geta nafnskyldu (nafnkvaðar), þ. e. þess hagsmunaefnis þjóðfélags, að börnum sé gefið nafn og það hið fyrsta og raunar, að tryggileg bókfærsla sé á nafngjöfum. — Nöfnun er ætlað að auðkenna menn, og er mikilvægt, að nöfn séu svo úr garði gerð, að þau sérgreini einstaklinga eins glögg og frekast er kostur á, segi með nokkrum hætti á þeim deili. Í því efni er þess að geta, að víðast hvar erlendis hefur eigin-nafn lítið gildi til sérgreiningar, en það eru fyrst og fremst ættarnöfn, sem þykja fallin til þess, þótt ekki séu þau ávallt vaxin því hlutverki, sbr. t. d. sen-nöfnin dönsku eða Smith-nöfnin brezku og bandarísku. Enn má benda á þá hagsmuni, sem við það tengjast af sögulegum, þjóðernislegum og málfræðilegum ástæðum, að nöfn séu íslenzk og líti íslenzku málkerfi. Verður að hafa hemil á nafngjöfum, með opinberu eftirliti og úrræðum, svo að þessum hagsmunum verði borgið. Þá er það hagsmunaefni fyrir almannavald, að menn riti ávallt nöfn sín á sama veg, a. m. k. eftir að þeir eru orðnir sjálfráða, nema sérstök, lögmæt atvik leiði til annars. Enn má benda á þá hagsmuni, sem við það tengjast, að þau nöfn ein tíðkist, sem ekki eru amböguleg eða klaufaleg, svo að nafnbera verði til ama. Eftir lögum nr. 54/1925 hefur það enn fremur þótt mikilvægt stefnumark að útrýma sem mest ættarnöfnum og reisa íslenzkt nafnkerfi á fornum nafnvenjum.

Ýmiss konar aðrir hagsmunir eru tengdir við nafn, þ. á m. persónulegir hagsmunir. Mönnum er oft hugað um nafn sitt, það tengir þá við fjölskyldu þeirra, og nafnið er þáttur í persónuleika manns. Hér er um tilfinningamál að ræða í ríkum mæli. Hins vegar koma hér einnig til greina fjárhagslegir hagsmunir, svo sem þegar

menntu hafa unnið sér sérstakt álit og eru kunnir af nafni sínu vegna atorku og sérþekkingar eða fyrir framlög á sviði lista, vísinda og ýmiss konar framkvæmda. Sálrænir og persónulegir hagsmunir, sem tengdir eru við nafn, hafa valdið því, að reglur hafa þróast í lögfræði þess efnis, að menn eigi lögvarðan rétt á nafni sínu og geti leitað því verndar með liðsinni dómstóla. Kemur þá einkum til, að menn geti fengið lagt bann við óheimilli notkun annarra á nafni, og raunar horfa sektarákvæði nafnalaga, eða geta horft til þess, að slá varnarmúr um einstakt nafn, þótt verndarhagsmunir séu þar að jafnaði viðtækari. Í Norðurlandalögum nýju frá síðasta áratug eru ákvæði, er að þessu líta. Má m. a. benda á 17. gr. í dönsku mannanafnalögum frá 1961. Að fordæmi þeirra laga er lagt til í 31. gr. 2. málgr. frv., að lögfest sé ákvæði um persónulega nafnréttinn þeim til trausts, er reka vill réttar síns í einkamáli út af óheimilli notkun annars manns á nafni hans.

Athugasemdir við einstakar greinar frumvarpsins.

Frv. er skipt í fimm kafla. Fjallar fyrsti kaflinn um eiginnöfn, annar um kenninöfn o. fl., hinn þriðji um skráningu nafns í þjóðskrá, hinn fjórði geymir ýmis ákvæði, en lokakaflinn er um gildistöku og brottfallin lög. Enn er ákvæðum til bráðabirgða knýtt við frv.

Tekið skal fram, að nefndinni hefur ekki verið falið það verkefni að endurskoða önnur lög en mannanafnalög, þar sem reyna kann á mannanöfn, svo sem í lögum um firmu, vörumerki, ólögmeta verzlunarháttu o. fl. Nefndin hefur þó endurskoðað lagaákvæðin um mannanöfn í lögum 39/1921, um stofnun og slit hjúskapar, 48. og 81. gr., og að nokkru í lögum um ættleiðingu 19/1953, 10. gr. Frv. tekur ekki að neinu leyti til listamannaheita, þ. á m. dulnefni höfunda. Þá falla viss atriði í nafnvenjum utan frv., svo sem nafnviðbót, er lýtur að þeim stað, sem menn eru frá. Í kenningarreglunum er þó fólgið, að það er ónóg nafnritun að rita nafn sitt með eiginnafni og t. d. „frá Kleif“. Þá er sitthvað látið ráðast af venjum, svo sem altítt hefur verið, t. d. hvort menn riti upphafsstaf að öðru eiginnafni sínu eða upphafsstaf í eiginnafni föður, en ættarnafn að auki. Frv. amast ekki við því, að menn kenni sig fullum fetum til eiginnafns föður og noti ættarnafn hans að auki, svo sem sumir menn gera hér á landi.

Skal nú vikið að einstökum köflum og frumvarpsgreinum.

Um I. kafla.

Í þessum kafla er safnað ákvæðum um eiginnöfn. Eru þar fyrirmæli um, hvernig eiginnöfn skuli úr garði gerð, um rétt og skyldu til nafngjafar, um fresti til nafngjafar og um heimild til breytingar á eiginnafni. Þá eru ákvæði um gæzlu á fyrirmælum laganna, og hlut Þjóðskrár, dómsmálaráðuneytis og mannanafnanefndar í því sambandi. Hér á landi hafa eiginnöfn meira gildi til auðkenningar en víðast hvar erlendis, og er því eðlilegt að meiri rækt sé lögð við þau en í sumum erlendum nafnalögum, sem aðallega láta sig ættarnöfn skipta. Ýmsar kröfur verður sameiginlega að gera til eiginnafna og kenninafna, svo sem að þau lúti íslenzku málkerfi, en allt um það er heppileg efnisskipun að fjalla um þessa tvo nafnstofna hvorn í sínum kafla. Þriðja nafndeildin er svo millinafn, sbr. 1. gr. 3. málgr. Sigla þau nöfn nokkuð beggja skauta byr, oft eru þau kenninöfn, sem ekki lúta þó almennum reglum um þau nöfn, svo sem þegar barn er skírt Jón Sigurðsson, en er Jónsson, eða þegar barn tekur upp ættarnafn móður sem millinafn, og nefnist t. d. Jón Norðfjörð Jónsson. Slíkt nafn gengur ekki frá kynslóð til kynslóðar. Þá getur verið um nöfn að ræða, sem fela í sér bæjar- eða staðarheiti, og svo nöfn, sem eru að gerð eiginnöfn, en notuð sem almenn millinöfn, t. d. þannig að öll börn tiltekinnna foreldra eru skirð því nafni sem öðru eiginnafni. Þykir rétt að minna á þetta nafnfyrirbæri í 3. málgr. 1. gr. og lögfesta með því, að þau nöfn lúti einnig hinum almennu fyrirmælum um eiginnöfn, þ. á m. að eiginnafn getur aðeins verið eitt, ef millinafn er valið.

Um 1. gr.

Greinin er í samræmi við nügildandi lög, sbr. upphaf 1. gr. l. 54/1925, svo og lagaframkvæmd. Um millinöfn segir í umsögn um I. kafla almennt. Kenningar-nöfn samkvæmt l. 41/1913 eru ekki sérstaklega nefnd í þessu frv., enda lítt eða ekki tíðkuð.

Um 2. gr.

Í 1. málsg. er haldið þeirri reglu gildandi laga, sbr. 1. og 4. gr. l. 54/1925, að nafn skuli vera íslenzkt. Þessi grundvallarkrafa er orðuð svo nánar, að nafn skuli annað tveggja vera íslenzkt eða hafa unnið sér hefð í íslenzku máli, þ. e. sé ekki ungt í málinu. Ýmis nöfn, svo sem biblíunöfn, eru ekki íslenzk, en hafa þó fyrir löngu unnið sér sess í íslenzku. Enn er skilið til, að nafn brjóti ekki í bága við íslenzkt málkerfi. Vera má að nafn hafi unnið sér hefð í íslenzku, en brjóti gegn íslenzku málkerfi, svo sem vegna orðmyndunar, hljóðkerfis og beygingar. Um ýmis atriði þessa máls er fjallað í ritgerð dr. Halldórs Halldórssonar, prófessors, um ólögleg mannanöfn í Andvara 1962, og í ritgerð hans, Hugleiðingar um íslenzk mannanöfn að gefnu tilefni, í Skirni 1960.

Í 1. málsg. segir enn, að eiginnafn megi ekki vera þannig, að það geti orðið nafnbera til ama. Nafnið getur verið alls kostar íslenzkt, en þó svo lagað, að varhugavert sé að nefna barn því. Geta hér vaknað ýmis vafatilvik, en máli má skjóta til mannanafnanefndar, ef ágreiningur verður um nafngjöfina.

Í 2. málsg. er sérstaklega tekið fram, að óheimilt sé að gefa kvenmanni karlmannsnafn og karlmanni kvenmannsnafn. Myndi slíkt raunar brjóta í bága við íslenzkt nafnkerfi, en ákvæðið er orðað til öryggis.

Í 3. málsg. er lagt bann við að nota ættarnafn sem eiginnafn, nema ættarnafn sé þess kyns, að það hafi verið venja að nota það sem eiginnafn. Nokkur brögð hafa verið að þessu, og er rétt að taka fyrir það, svo sem gert er í norrænu mannanafnalögunum, enda getur hér verið hætta á ruglingi, og auk þess er með slíku gengið á rétt þeirra, sem ættarnafn bera. Kostirnir til vals á eiginnöfnum eru ekki þrengdir til neinna muna með þessu ákvæði.

Í 4. málsg. segir, að mannanafnanefnd úrskurði þau efni, er í 1.—3. málsg. greinir, til þrautar. Eiga dómstólar því ekki mat þess máls.

Um 3. gr.

Þess er fyrr getið, hve mikið liggja við, að ákvæði séu sett í mannanafnalög, er stuðli að virkri framkvæmd þeirra. Vissulega hefur raunalega tekizt til í þessu efni með framkvæmd l. 54/1925. Stafar það m. a. af skorti á skrá um mannanöfn, er geti verið fólki til leiðbeiningar um val nafna, og geti einnig verið sá bakhjarl, sem þeir geti haft að grundvelli, er framkvæmdin mæðir mest á, svo sem prestar og aðrir forstöðumenn trúfélaga og svo starfslið Þjóðskrár. Það er fyrr reifað, að þessi skrá þarf nauðsynlega að geyma mannanöfn, sem tækileg eru, en ekki hin, sem bönnuð eru. Er 3. gr. 1. málsg. í samræmi við það. Koma ýmsar nafnaskrár að góðu gagni, þegar hafizt verður handa um þetta verk, svo sem skrár eftir manntölum ýmsar, íbúaskrár Þjóðskrár, skrá dr. Þorsteins Þorsteinssonar um skirnarnöfn á Íslandi á tímabilinu 1921—1950, Reykjavík 1961, skrá prófessors Ólafs Lárussonar um nöfn Íslendinga árið 1703, Reykjavík 1960, og rit Hermanns Pálssonar, háskólakennara Edinborg: Íslenzk mannanöfn, Reykjavík 1960, er geymir rækilega skrá um íslenzk mannanöfn. Loks má nefna bók eftir E. H. Lind: Norsk-ísländska dopnamn og fingerade namn från medeltiden, Uppsala 1905—15, og Supplementband, Oslo 1931. Auk þess eru ýmsar ritgerðir um afmörkuð efni. — Leggja ber áherzlu á, að samning skrár þessarar er mikið vandaverk og mun að líkindum taka alllangan tíma að taka hana saman. Verður mannanafnanefnd að hafa sérfróðu starfsliði á að skipa til að vinna þetta verk og heppilega starfsaðstöðu, og þarf raunar á því að halda vegna úrlausnar annarra mála. Mikilvægt er, að gefnir séu út viðaukar

við skrána, ekki síðar en á 10 ára fresti, og helzt til muna oftár. Um skipan manna-nafnanefndar eru ákvæði í 28. gr.

Um hlut Þjóðskrár í gæzlu þeirra fyrirmæla, sem frv. hefur að geyma, er áður rætt, og auk þess vísast þar um til sérstaks fylgiskjals með áliti nefndarinnar. — Eftir að skýrsla berst Þjóðskrá, kannar hún rækilega nafngjöfina. Ef nafn er ekki talið fullnægja kröfum laga, ber Þjóðskrá nafngjöf undir mannanafnanefnd, unz skrá er samin, en ella er neitað um skráningu nafns, ef nafn er ekki á greindri skrá. Þótt nafn sé ekki á skrá, eru ekki öll sund lokuð, því að allt að einu skal nafn borið undir mannanafnanefnd, og fellir þá nefndin fullnaðarúrskurð um, hvort nafngjöf sé lögmæt. Segir um þetta öðrum þræði í 2. ákvæði til bráðabirgða. Ef mannanafna-nefnd telur ekki nafn lögmætt, ber handhafa foreldravalds að velja barni annað nafn, sem er á skrá mannanafnanefndar eða hún samþykkir. Foreldri eða prestur (forstöðumaður trúfélags) geta einnig skotið ágreiningi út af nafngjöf til manna-nafnanefndar, sbr. 3. ákvæði til bráðabirgða, þ. e. ef synjað er um skírn að svo stöddu eða endanlega.

Í 3. málsg. er boðið að tilkynna skuli nafnbreytingu, sem hér getur orðið, til sóknarprests eða forstöðumanns trúfélags. Um það, hvort þá skuli önnur skírn koma til, fer eftir ákvörðun kirkjumálayfirvalda.

Í frv. er ekki ákvæði, er komi í veg fyrir, að alsystkin beri sama nafn, t. d. að tveir bræður heiti Jón. Eru slík samheiti óheppileg og fallin til að valda ruglingi, en ekki þykir þó næg ástæða til að hafa ákvæði um slíkt, enda nú orðið mjög fátítt.

Um 4. gr.

Mikilvægt er, að sóknarprestar og forstöðumenn trúfélaga — og raunar prestar þeirra, — gæti fyrirmæla um nafngjafir og fáí forráðamenn barna ofan af nafngjöfum, sem eru varhugaverðar og barni til ama og að öðru leyti andstæðar lögum um mannanöfn. Nú mun prestur eða forstöðumanni trúfélags sjaldnast vera skýrt frá nafni, sem forráðamenn hafa valið, fyrr en rétt í þann mund, sem skírnarathöfn á að hefjast. Svigrúmi þeirra til að kanna mál er því jafnaðarlega þröngur stakkur skorinn. Lagt er hér til — svo sem einnig var í frv. frá 1955 — að prestur (forstöðumanni trúfélags) skuli skýrt frá nafni um leið og skírnar er beiðzt, og skuli skírn fara fram innan 14 daga frá því, að sú beiðni barst. Þá er boðið, að óskað skuli skírnar, ef sú leið er farin við nafngjöf, innan 6 mánaða frá fæðingu barns. Önnur nafngjöf skal tilkynnt sóknarpresti innan 6 mánaða frá fæðingu barns, en sá frestur er 12 vikur samkvæmt 10. gr. l. 4/1886. Er nauðsynlegt að barn fái nafn sem fyrst, og teljast þeir frestir, sem hér voru greindir, hæfilegir.

Að ósk nefndar þeirrar, er samdi frv., fór fram könnun á aldri barna, þegar þau eru skírð. Könnunin tók til barna, sem fædd eru árið 1964. Er skýrsla um könnun þessa prentuð sem fylgiskjal með frv. Af töflunni verður ráðið, að nálega öll börn úr þessum árgangi eru skírð, og voru það aðeins 51 af 4688 börnum, sem til greina kom, að ekki væru skírð — eða 1.1% — og er þó talið, að sum þeirra kunni að vera skírð. Um aldur barna, þegar þau eru skírð, kemur fram, að tíðast er að skíra börn í 2., 3. og 4. mánuði eftir fæðingu, og allt að 80% barna hafa verið skírð innan hálfars aldurs. Ekki er umtalsverður munur á skírnaraldri barna í Reykjavíkurbéttbýli, öðrum kaupstöðum og í strjálbýli, þó er hann hæstur í strjálbýli. Mat á frestum þeim, sem greinir í 4. gr., fær góða stoð í þessari könnun. Að öðru leyti vísast til hennar í heild sinni og þeirra skýringa, er henni fylgja.

Í 3. málsg. eru fyrirmæli um nafngjöf við skemmri skírn. Er þá jafnaðarlega skammur tími til stefnu og ráðrúm ónóg til að velja barni nafn. Er því heimilað í þessari málsg., að unnt sé að gefa barni nýtt nafn í stað þess, sem áður var gefið, eða annað nafn til viðbótar áður gefnu nafni og skal þetta þá gert, þegar skírn er lýst eða hún tilkynnt til sóknarprests eða hliðstæðs aðila.

Um 5. gr.

Heimild dómsmálaráðuneytis til að leyfa breytingu á eigin nafni er nokkru rýmri samkvæmt 1. málsg. en samkvæmt 5. gr. l. 54/1925. Vitaskuld tekur ákvæðið jafnt til nafngjafar, sem orðið hefur í gildistið eldri laga, sem í gildistið þessara laga, ef frv. nær lögfestingu. Leita skal umsagnar mannanafnanefndar um umsóknina, sbr. 29. gr. Það er vissulega æði matskennt, hvenær nafn sé manni til ama, en áhættulaust er að leggja það á vald ráðuneytis, með liðsinni mannanafnanefndar, að ráða slíkum málum til lykta. Ætti að hvetja til þess, að slíkra nafnbreytinga yrði leitað og greiða fyrir úrlausn slíkra erinda. Breyting á nafni samkvæmt þessu öðlast ekki gildi, fyrr en hún hefur verið skráð á þjóðskrá, sbr. 19. gr. Um aðrar breytingar á nöfnum vísast til 15. gr. og 20. gr. Aðili sjálfur, sem náð hefur 16 ára aldri og ekki er sviptur sjálfræði, getur borið fram ósk samkvæmt 1. málsg. 5. gr., en lögráðamaður hans endranær, og að jafnaði þá handhafi eða handhafar foreldravalds.

Spyrja má í sambandi við ákvæði 1. málsg. 5. gr., hvort af hálfu almannavalds eigi að gera gangskör að því að fella niður nöfn, sem andstæð eru lögum. Þ. e. þessum, ef frv. nær lögfestingu, eða eldri lögum eftir því, hvenær nafngjöf fór fram. Er illa búið að þesum málum, ef slíkt ætti að vera útilokað. Að því er þetta frv. varðar, er sett ákvæði í 31. gr., sem gerir ráð fyrir, að unnt sé að dæma manni sektir og þá jafnframt skylt samkvæmt kröfu ákærvalds að fella niður ólögmeitt nafn og taka upp lögmeitt. Um aðild einstaklings að kröfu um, að maður felli niður notkun nafns, sem gengur í berhögg við rétt hins fyrr nefnda, verður rætt í athugasemdum við 31. gr.

Í 2. málsg. er heimilað að taka það ákvæði í ættleiðingarbréf, að barni sé valið nýtt eigin nafn í stað hins fyrra eða til viðbótar einu nafni, sem það hefur áður hlotið. Ber það við, að dómsmálaráðuneyti veiti slíkt leyfi, og er heppilegt að sú heimild sé fest í lögum. Sjálfsagt myndi þetta einkum, ef ekki eingöngu, koma til greina um ung börn. Ljóst er, að unnt er að veita leyfi þetta, þótt ákvæði 1. málsg. eigi ekki við. Um kenningu til kjörforeldra segir í 9. gr. frv.

Um 6. gr.

Þetta ákvæði er sett til að taka af tvímæli. Ekki þykir unnt að halda til streitu ákvæðum 1. og 2. gr., þegar íslensk börn eiga í hlut, sem fædd eru erlendis og gefin nöfn þar. Sama er um skilgetin börn, sem fædd eru hér á landi, ef báðir foreldrar hafa erlent ríkisfang, eða óskilgetin börn, ef móðir hefur erlent ríkisfang. Í ákvæðinu felst, að greindum ákvæðum skuli beitt um skilgetið barn, ef annað foreldra hefur íslenskt ríkisfang.

Um II. kafla.

Hér eru ákvæðin um kenninöfn, en það er samheiti um tvenns konar nafn-kenningskerfi, þ. e. 1. að maður kenni sig til eigin nafns föður eða móður, og 2. að hann noti ættarnafn til kenningar. Vísast til hinnar almennu greinargerðar um viðhorf til þessara nafnakerfa. Í 7.—8. gr. eru almenn ákvæði um það, hvernig menn skuli kenna sig, í 9. gr. er ákvæði um kenninafn barna, sem ættleidd eru, og ákvæðin í 10.—16. gr. og 18. gr. eru um ættarnöfn. Um upptöku ættarnafna (10. og 12. gr.), um gerð þeirra (11. gr.), um það, hvernig ættarnöfn gangi milli kynslóða (13. gr.), um ættarnafn giftrar konu við hjúskaparstofnun og slit hjúskapar (14. gr.), um breytingu á ættarnafni (15. gr.), um ýmsar reglur, er varða rétt og skyldu til að bera ættarnafn (16. gr.), og um skrá um ættarnöfn (18. gr.). Ákvæði 17. gr. varða sérstaklega breytingar á nöfnum þeirra, er fá íslenskt ríkisfang með lögum eða samkvæmt 2.—4. gr. í lögum 100/1952, um íslenskan ríkisborgarétt.

Í þessum kafla kemur fram, að stefnt er að löggildingu tveggja nafnakerfa, er fá að þróast undir ríku eftirliti af hálfu almannavalds, sbr. m. a., að ættarnöfn eru háð leyfi ráðuneytis og margs konar hemil skal á þeim hafa. Það sést á ýmsum ákvæðum frv., að hin forna kenningarvenja verður aðalreglan samkvæmt frv., og á hún við, nema menn séu í þeim sifjatengslum við þann, sem ber lögmeitt ættarnafn,

að þeir megi taka nafn hans, eða fá að öðrum kosti leyfi til upptöku ættarnafns. Þá er t. d. giftum konum í sjálfs vald sett, hvort þær nota ættarnafn bónda síns, sem ættarnafn ber, sbr. 14. gr., svo og almenn ákvæði í 16. gr. 1. málsg. þar sem segir, að manni sé ekki skylt að bera ættarnafn, þótt hann eigi rétt til þess, svo sem börnum manns, er ber löglegt ættarnafn, sbr. og ákvæði 16. gr. að öðru leyti. Bent er á, að nokkurn reka á að gera að því að fella niður óheppileg ættarnöfn eða varhugaverð kenninöfn, sbr. ákvæði 3. og 4. málsg. 11. gr. um ættarnöfn, sem enda á son, og lokaákvæði 10. gr. um kenninöfn, sem ekki teljast vera ættarnöfn að dómi mannanafnanefndar.

Um 7. og 8. gr.

Í upphafi eru ákvæði um það, hvernig kenningu til eiginnafröður skuli hagað, en mönnum er frjálst að kenna sig til eiginnafröður, sbr. 5. málsg. 7. gr., eða kjörmóður, sbr. 9. gr. Í 1. málsg. segir enn fremur, að erlendu kona, sem giftist Íslendingi, er ekki skylt að bera ættarnafn, megi kenna sig til föður eiginmannsins á sama hátt og hann, en slík nöfn mega ekki ganga til niðja hjóna. Hér er um vandasamt mál að ræða og þykir nærgætni við erlendar konur eiga að ráða vali á reglu. Hinum erlendu konum er heimilt að halda erlendu ættarnafni sínu, en sá kostur er sjaldnast heppilegri.

Í 2. málsg. segir, að tilhögun um kenningu í 1. málslíð 1. málsg. 7. gr. eigi einnig við um íslenska konu, sem giftist erlendum ríkisborgara, eftir gildistöku laga þessara, nema hann beri að dómi mannanafnanefndar ættarnafn, sem fullnægir kröfum 11. gr. Ákvæði þetta á þó aðeins við, meðan konan dvelst hér á landi. Eftir það verður ákvæðinu naumast haldið til streitu.

Ákvæði 3. málsg. tekur af skarið um, að íslensk kona, sem gift er Íslendingi, skuli eftir búferlaflutning til landsins sæta ákvæðum 1. málslíðar 1. málsg. 7. gr. Sama gegnir um börn þeirra. Á þessu var misbrestur áður fyrr, en það breyttist við tilkomu Þjóðskrár. Eftir atvikum þykir rétt — sbr. 4. málsg. — að gift kona, sem við gildistöku laganna er á þjóðskrá kennd við föður eiginmanns síns, megi gera það áfram til æviloka. Sú kenning gengur ekki til barna.

Um kenningu til móður — sbr. lokamálsg. 7. gr. — er þess að geta, að það eru fyrst og fremst jafnræðissjónarmiðin, sem styðja þá reglu. Var ekki ótítt áður fyrr, að menn kenndu sig eða væru kenndir til mæðra sinna. Kenning getur orðið á þá lund, að maður nefni sig t. d. Svein Margrétarson. Heimilt er barni að hafa ættarnafn móður sinnar, ef það er óskilgetið, og í þeim tilvikum, er í 8. gr. segir.

Um kenningu barna í heild sinni, sbr. 7. og 8. gr. frv., skal tekið fram, að skilgetið barn kennir sig til föður eða móður. Sama er, ef það fær síðar réttarstöðu skilgetinna barna með hjúskap foreldra, en þá á það rétt til breytingar á kenninafni, ef áður hefur verið kennt til annars en föðursins. Ef faðerni skilgetins barns sætir vefengingu, á að breyta um kenningarnafn, a. m. k. ef dómur mælir svo fyrir. Óskilgetið barn, sem feðrað er, kennir sig til föður, nema þegar faðir er erlendur, sbr. 8. gr. 1. málsg., þótt frá því geti vikið. Um óskilgetið, ófeðrað barn, er fernra kosta völ. Það getur kennt sig til móðurföður síns, tekið ættarnafn móður sinnar, ef til er, og auk þess öðlazzt sjálfstætt ættarnafn, sbr. 8. gr. 2. málsg. og 12. gr. 2. málsg. Reglu um þetta efni hefur skort í lög, síðan l. 54/1925 felldu l. 41/1913, 4. gr. 2. málsg. úr gildi. Í þessu tilviki getur barn í fjórða lagi kennt sig til eiginnafröður, svo sem segir í lokamálsg. 7. gr. Ef aðeins er dæmt um meðlagskyldu, en ekki um faðerni barns, í faðernismáli, þá getur barn ekki kennt sig til hins meðlagsskylda. Ekki dugir faðernislýsing ein í þessu efni, sbr. 25. gr. í því sambandi.

Í 8. gr. 3. málsg. er stjúp barni leyft að kenna sig til stjúp föður, ef dómsmálaráðuneyti leyfir, enda sé barn ófeðrað. Er þetta tilhögun, sem nú er lögfest í hinum nýju norrænu barnalögum, og tekur hún þar til allra stjúp barna. Varhugavert þykir að ganga svo langt á þessu stigi. Ekki nær ákvæði þetta til fósturbarna, svo sem er í sumum norrænu lögum.

Um 9. gr.

1. málsgr. er í samræmi við 10. gr. 1. 19/1953 um ættleiðingu. Heimilt er, en ekki skylt, að breyta kenninafni. Í öllum þorra ættleiðingartilvika er mælt fyrir um nafnbreytingu, og má því raunar vel hugsa sér að haga lagaákvæðinu svo, að breyting skuli verða á kenninafni, nema annars sé getið í ættleiðingarumsókn. Er norrænu lögnum svo háttáð nú.

2. málsgr. heimilar að breyta nafni barns, sem kona ættleiðir, svo, að það sé kennt til eiginnafns föður ættleiðanda eða taki ættarnafn hennar. Er síðar greinda atriðið frávik frá 13. gr. Á þetta við, þótt barn sé feðrað, sbr. hins vegar 8. gr. Geta verið hagsmunir við það tengdir, að nafnbreyting eigi sér stað á þessa lund.

Um 10. gr.

Um almenn sjónarmið við mat á því, hvort leyfa skuli ættarnöfn, vísast til almennrar greinargerðar hér að framan.

Í 1. málsgr. segir, að óheimill sé að taka upp ættarnafn, nema dómsmálaráðuneyti leyfi, að fengnu samþykki mannanafnanefndar. Ef nefndin telur varhugavert að leyfa nafnið, getur ráðuneytið ekki veitt leyfi. Hins vegar er ljóst, að ráðuneytið getur synjað um leyfi, þótt nefndin hafi ekki haft við upptöku þess að athuga. Um umsókn um slíkt leyfi eru ákvæði í 12. gr., og um gjöld fyrir leyfi segir í 27. gr. frv. Um skrá yfir ættarnöfn eru ákvæði í 18. gr. Konu er heimilt að taka ættarnafn bónda síns, er hún giftist honum, sbr. 14. gr., en ekki andhverft, jafnframt má hún taka upp, án leyfis dómsmálaráðuneytis, fyrra ættarnafn sitt, er hjúskap lýkur. Sjá og almenna ákvæðið í 16. gr. 3. málsgr. 2. málslið.

Í 2. málsgr. er afstaða tekin til ættarnafna, sem menn bera við gildistöku laga þessara. Er þar svo fyrir mælt, að ættarnöfn, er menn bera samkvæmt þjóðskrá við gildistöku laganna, megi haldast. Vísast um sjónarmið við mat á þessu vandamáli til hinnar almennu greinargerðar. Frá þessu eru þó tvenn frávik. Kenninöfn, sem geta ekki talizt ættarnöfn að mati mannanafnanefndar, skulu felld úr þjóðskrá, og er hlutaðeigendum óheimilt að bera þau, sbr. 2. málsgr. 10. gr., og enn er sérstök regla sett um ættarnöfn, sem enda á son, sbr. 3. og 4. málsgr. 11. gr. Vissulega væri æskilegt að geta gengið lengra og stuðlað að því, að niður verði felld ýmis erlend ættarnöfn og ættarnöfn, sem eru óislenzkuleg að allri gerð. Á þessu stigi þykir þó óráðlegt að ganga lengra en hér er lagt til.

Í 1. ákvæði til bráðabirgða segir, að dómsmálaráðuneyti megi ekki veita leyfi til upptöku nýrra ættarnafna, fyrr en 8 mánuðir eru liðnir frá gildistöku laganna, sbr. þó um ættarnöfn í sambandi við framkvæmd á 17. gr. Þar segir og, að ef fleiri menn en einn hafi á þeim tíma sótt um leyfi til upptöku sama nafns, skuli sá ganga fyrir, sem hefur áður notað nafnið sem ættarnafn. Gert er ráð fyrir, að það sönnunaratriði, sem hér getur reynt á, geti lotið úrlausn dómstóla. Hliðstætt ákvæði var í frv. frá 1955, 24. gr.

Um 11. gr.

Hér eru fyrirmæli um kröfur, sem ættarnöfn verða að fullnægja, og atriði, sem koma í veg fyrir, að umsókn um upptöku ættarnafns verði leyfð. Er það fyrst, sbr. 1. málsgr., að ættarnöfn skulu vera íslensk og í samræmi við íslenskt málkerfi. Hér eru hliðstæðar kröfur uppi sem við eiginnöfn samkvæmt 2. gr. 1. málsgr. Vitaskuld á það sjónarmið einnig við, að ættarnöfn mega ekki vera nafnbera til ama, sbr. 2. gr., eða klaufaleg og amböguleg. Gætir mannanafnanefnd og dómsmálaráðuneyti þessa. Í öðru lagi segir svo í 2. málsgr., að óheimilt sé að taka upp ættarnafn, sem annar maður á rétt til að bera, sbr. 1. og 2. málsgr. 10. gr., eða svo líkt því, að villu geti valdið, nema allir þeir, sem rétt eiga til nafnsins, samþykki það. Eru auðsæ rök til þessa ákvæðis, sbr. auðkenningarhlutverk nafna. Í þriðja lagi segir svo í 3. málsgr., að eigi megi gera eiginnafn, sem tíðkað er í landinu, að ættarnafni, og ekki heldur nöfn, sem enda á son. Er þetta ákvæði í samræmi við 11. gr. frv. frá 1955, svo sem ýmislegt fleira í þessari grein. Er óheppilegt að leyfa, að ættarnöfn séu

mynduð úr eiginnöfnum, dregur það úr auðkenningargildi ættarnafns og er fallið til að valda ruglingi. Svipað má segja um ættarnöfn, sem enda á son, þau bera það ekki með sér, að þau séu ættarnöfn og skortir sérkenningargildi. Nokkur slík nöfn voru tekin upp á árabílinu 1915—1925, en horfið hefur verið frá að nota ýmis þeirra, þegar til niðja þeirra kom, sem upphaflega tóku nöfnin. Hins vegar hafa allmörg slík ættarnöfn bætt við síðan 1925. Er lagt til í 4. málsg., að ættarnöfn þessi skuli hverfa, þó þannig að þeir, sem nú bera þau, haldi þeim, svo og börn þeirra.

Rétt er að geta þess, að í 4. málsg. 11. gr. (og í 3. málsg.) er átt við ættarnöfn, sem ekki bera það með sér, að þau séu það, af því að þau eru samsetning íslensks eiginnafns og orðsins son.

Ættarnöfn, sem eru eignarfallsmynd af eiginnafni án endingarinnar son, falla ekki hér undir.

Um 12. gr.

Hér eru fyrirmæli um umsókn út af ættarnöfnum.

Heimilt er að veita barni, sem er yngra en 16 ára, leyfi til að taka upp ættarnafn. Getur verið þörf á því, ef barn ber erlent ættarnafn eða barn er ófeðrað, o. fl.

Um 13. gr.

Svo hefur verið talið, að ættarnöfn gengju um karllegg til niðja, en ekki um kvenlegg. Lagt er til, að þetta verði óbreytt, en hitt kom til álita í nefndinni, að ættarnöfn gætu einnig gengið um kvenlegg til niðja.

Samkvæmt 13. gr. gegnir sama máli um kjörbörn sem önnur skilgetin börn, þ. e. ef þau taka ættarnafn, gengur það nafn til niðja þeirra með sama hætti og skilgetinna barna. Samkvæmt 9. gr. 2. málsg. getur kjörbarn tekið ættarnafn kjörmóður, og samkvæmt 8. gr. 1. og 2. málsg. getur óskilgetið barn tekið ættarnafn móður sinnar.

Um 14. gr.

Hér segir, að eiginkonu sé kostur, en ekki skylda, að bera ættarnafn eiginmanns síns, sbr. og m. a. 16. gr. 2. málsg., sem heimilar henni sérstaklega að halda ættarnafni sínu þrátt fyrir hjúskapinn. Ef hún vill bera ættarnafn eiginmanns, ber henni að tilkynna það vígslumanni, er aftur skýrir Þjóðskrá frá því, sbr. 22. gr. frv. Þegar hjúskap lýkur, er konu heimilt að taka upp fyrra ættarnafn sitt, sbr. 16. gr. 3. málsg., svo og að taka upp kenningu samkvæmt 7. gr. Samkvæmt 14. gr. getur kona og haldið áfram að bera ættarnafn, er hún öðlast við hjúskap, eftir hjúskaparlok. Í 48. og 81. gr. l. 39/1921 er gert ráð fyrir þeim úrkosti, að svipta megí konu rétti til að bera ættarnafn að kröfu bónda. Þykir ástæðulaust að ganga svo langt, og er þessum reglum nú breytt á Norðurlöndum. Ef kona giftist að nýju, er ekki skotið loku fyrir, að hún haldi ættarnafni, er hún öðlaðist við fyrra hjúskap, en þó getur fyrri eiginmaður hennar eða ekkja hans krafizt þess, að dómsmálaráðuneyti óheimili henni að bera þetta nafn eftir hjúskaparstofnunina. Hér geta leikizt á mismunandi hagsmunir, og er lagt á vald ráðuneytisins að leysa úr málinu. Konu getur staðið á nokkru að fá að halda nafni, m. a. vegna þess að hún sé þekkt undir því í athafnalífi eða sem listamaður eða visindamaður o. fl. Þar sem talað er um, að hjúskap ljúki, er átt m. a. við lögskilnað, en ekki leyfi til skilnaðar að borði og sæng.

Um 15. gr.

Hér er dómsmálaráðuneyti, að fengnu samþykki mannanafnanefndar, heimilað að leyfa manni upptöku nýs ættarnafns, sem hann hefur áður borið. Vera má t. d., að fyrra ættarnafn sé klaufalegt eða óíslenskulegt, og getur m. a. í slíkum tilvikum verið full ástæða til að hafa þessa heimild. Ákvæðið er nánast sett til öryggis og til að taka af tvímæli.

Um 16. gr.

Samkvæmt 4. gr. l. 41/1913 var öllum skylt að nota ættarnöfn, er þeir áttu rétt til. Í 16. gr. frv. er hins vegar gert ráð fyrir, að hér sé um rétt að ræða, en ekki skyldu. Er mönnum því frjálst út af fyrir sig að nota ættarnafn eða láta hjá líða að nota það. Hitt er það, að þeim er skylt að rita nöfn sín og tjá sig með þeim hætti, sem nöfn þeirra eru skráð á þjóðskrá, sbr. 24. gr. frv. Ef menn því vilja breyta nafnritun sinni, þurfa þeir að fá henni breytt á þjóðskrá, sbr. um þetta efni 4. málsgr. 16. gr., er óheimilar mönnum að gera slíka breytingu oftari en einu sinni eftir 16 ára aldur, nema sérstakar ástæður séu fyrir hendi. Sú málsgr. leyfir manni það tvennt: 1. að taka upp ættarnafn, sem hann á rétt til, en hefur ekki borið, og 2. að fella niður ættarnafn, sem hann hefur borið, og taka upp kenningu til eiginnafrns föður eða móður. Þetta er heimilt án nafnbreytingarleyfis dómsmálaráðuneytis. 4. málsgr. tekur ekki til giftra kvenna, en um þær fjalla 2. og 3. málsgr.

Í 2. málsgr. segir, að konu, sem ber ættarnafn, sé heimilt að nefna sig áfram því ættarnafni, þótt hún gangi í hjúskap, sbr. þó 14. gr. Er það sjálfsgöð tilhögun, en ástæða þykir þó til að lögfesta þá skipan til leiðbeiningar fyrir fólk.

Í 3. málsgr. segir, að kona, sem hefur tekið ættarnafn bónda síns við hjúskap, geti hætt að nefna sig ættarnafni þessu, þegar hjúskap lýkur, og geti þá tekið að nýju upprunalegt ættarnafn sitt. Því er hætt við, að í öðrum tilvikum sé manni ekki heimilt án leyfis dómsmálaráðuneytis að taka aftur upp ættarnafn, sem hann hefur hætt við að bera. Af 3. málsgr., sbr. 14. gr., verður ráðið, að kona, sem tekur upp ættarnafn manns síns við hjúskap, getur ekki hætt að bera það, nema við hjúskaparlok, og á þá ákvæði 4. málsgr. ekki við um giftar konur að þessu leyti.

Um 17. gr.

Fram til 1952 hafði öflun íslenzks ríkisfangs með lögum engin áhrif á kenninafn hins nýja ríkisborgara. Með lögum 25/1952 var sá háttur upp tekinn, að þeir, sem hétu erlendum nöfnum, skuli ekki „öðlast íslenzkan ríkisborgararétt . . . , fyrr en þeir hafa fengið íslenzk nöfn samkvæmt lögum nr. 54 27. júní 1925 um mannanöfn“. Hefur í framkvæmd verið reynt að breyta eiginnöfnum eins lítið og kostur hefur verið, þótt oft hafi ekki verið annars úrkosta en að ríkisborgarinn tæki upp alveg nýtt nafn. Um kenninöfn hefur stundum verið farin sú leið, að menn kenndu sig til eiginnafrns föður, ef það hefur verið líkt íslenzku nafni. Kunnugt er, að oft hefur verið um verulega andstöðu að ræða hjá hlutaðeigendum, sem orðið hafa að hlíta þessu, og borið hefur við, að þeir hafa talið nafnbreytingu slíka afarkosti, að þeir hafa horfið frá að æskja ríkisfangsins. Ekki er kunnugt um, að í grannlöndum sé hliðstæðri löggjöf til að dreifa, en gögn eru þó ekki tiltæk til að meta það til hlítar. Mönnum er vissulega annað um nafn sitt, og virðist þurfa mjög veigamikil rök til þess að rétt sé að setja manni þá kosti fyrir ríkisfangi, að hann afsali sér rétti á nafni sínu, er tengir hann við fortíð sína, fjölskyldu og fyrra þjóðfélag. Er ekki sýnilegt, að Íslendingar þurfi að sæta slíku hjá öðrum þjóðum, ef þeir fá þarlent ríkisfang, þótt vera megi, að einhver dæmi megi finna þessa. Ekki orkar tvímælis, að óheppilegt er út af fyrir sig, að hingað flytjist erlend ættarnöfn, sem eru framandi í íslenzku málkerfi, en fram hjá því verður seint sneitt. Semjendur frv. telja það meðalhóf heppilegast, að slíkum mönnum sé leyft að halda nafni sínu, þegar þeir verða íslenzkir ríkisborgarar, en hins vegar breyti börn þeirra — ef þau bera erlend nöfn — nafni sínu til íslenzks horfs, með samþykki dómsmálaráðuneytis. Með þessu móti er girt fyrir langlífi og a. m. k. arfgengi þessara ættarnafna í landinu. Börnin taka þegar er þau verða íslenzkir ríkisborgarar upp hin íslenzku nöfn. Tekur það einnig til barna, sem ófædd eru, þegar hinn erlendi ríkisborgari fékk íslenzkt ríkisfang, og hlíta þau íslenzku nafnakerfi allt frá fæðingu.

Í 2. málsgr. segir, að ákvæði 1. málsgr. taki til útlendinga, sem fá íslenzkt ríkisfang samkvæmt 2., 3. og 4. gr. l. 100/1952. Mælir lagasamræmi með þeirri lausn máls.

Í sambandi við 17. gr. frv. óskar einn nefndarmanna, Ármann Snævarr, að taka fram, að hann hefði kosið að haga ákvæðinu svo, að hinum erlenda ríkisborgara yrði gert að taka upp íslenzkt eiginnafn, er dómsmálaráðuneyti samþykkir, þegar hann öðlast íslenzkt ríkisfang. Samkv. frv. er gert ráð fyrir, að börn ríkisborgara, sem eru 17 ára eða yngri, taki þegar í stað upp íslenzk eiginnöfn og kenninöfn. Oft myndu þau þá kenna sig til eiginnafns föður, en tengslum innan fjölskyldu er þá bezt borgið með því, að faðirinn taki upp íslenzkt eiginnafn. Tillitið til hans sjálfs getur að sönnu mælt með því, að hann fái að halda eiginnafni. En þess er þó að gæta, að erlendum mönnum er yfirleitt mun sárara um ættarnafn sitt en eiginnafn, og hins einnig, að oft er tiltölulega auðvelt að breyta eiginnafni til íslenzks horfs, þannig að hið nýja nafn minni verulega á hið fyrra, andstætt því sem er um ættarnöfn. Alkunnar er, að eiginnöfn eru meir notuð hér í daglegum samskiptum en ættarnöfn. Skiptir því verulegu máli um samlögum hins nýja ríkisborgara við íslenzkt Þjóðfélag, að hann beri íslenzkt eiginnafn.

Geta má þess til fróðleiks, að tala þeirra einstaklinga 18 ára og eldri, sem hafa átt kost á íslenzku ríkisfangi samkvæmt lögum á tímabilinu 1952—70 — þ. e. síðan ríkisfang var bundið skildaga um nafnbreyting — er alls 793. En þeir hafa ekki allir orðið íslenzkir ríkisborgarar, og mun það hafa stafað af ýmsu, m. a. því, að menn hafa ekki viljað sæta nafnbreytingu þegar á hólminn kom.

Um 18. gr.

Hér er mælt fyrir um, að Þjóðskrá haldi skrá um ættarnöfn og rétthafa þeirra. Að sjálfsögðu verður skráin samin í samvinnu við dómsmálaráðuneyti. Er mikilvægt að hafa slíka skrá í ýmsum samböndum.

Um III. kafla.

Hér eru ákvæði um hlut Þjóðskrár í sambandi við framkvæmd mannanafna-ákvæða. Um gildi þess að tengja Þjóðskrá við gæzlu laga þessara vísast til umsagnar í hinni almennu greinargerð og til sérstaks fylgiskjals með álitni nefndarinnar. Hér verður einnig að hafa í huga almenna ákvæðið í 3. gr. 2. málsg. en þar — sbr. og 2. ákvæði til bráðabirgða — er lýst könnunarhlutverki Þjóðskrár í þessu sambandi.

Um 19. gr.

Eftir að tilkynning um nafngjöf berst Þjóðskrá, fer þar fram könnun á því (sbr. 3. gr.), hvort nafn fullnægi kröfum laganna, og er því álitamáli eftir atvikum skotið til mannanafnanefndar, áður en mannanafnaskrá er samin (sbr. 2. ákvæði til bráðabirgða), en eftir það felst könnun aðallega í að ganga úr skugga um, hvort nafn sé á nafnaskrá. Hér þarf einnig að sínu leyti að kanna kenninafn. Skráning getur ekki farið fram, fyrr en slík könnun hefur átt sér stað. Með þessari tilhögun er þess vænzt, að virkt eftirlit geti orðið með nafngjöfum og að unnt sé að tryggja framkvæmd laganna.

Í þessari grein segir, að breyting á nafni samkvæmt leyfi dómsmálaráðuneytisins taki ekki gildi, fyrr en hún er skráð á Þjóðskrá, sbr. hér einkum 5. og 15. gr. frv. svo og 8. gr. 3. málsg. og 9. gr. Sama gegnir um þá breytingu á nafni, sem getur átt sér stað, án þess að leyfi dómsmálaráðuneytisins komi til, sbr. 14. gr. og ýmis tilvik samkvæmt 16. gr. Upptaka ættarnafns samkvæmt 10. gr. fellur og hér undir.

Um 20. gr.

Oft ber það við, að menn óski eftir minniháttar breytingu á nafni sínu, t. d. breyttri stafsetningu eða nýrri mynd nafns, og er þá heimilað í 1. málsg., að Þjóðskrá geti orðið við slíkum tilmælum, án þess að leyfi dómsmálaráðuneytis sé fengið. Er gert ráð fyrir, að um þetta séu settar reglur, sem mannanafnanefnd samþykkir. Sem dæmi þessa má nefna, að óskað sé eftir breyttri stafsetningu á nafni, svo sem Valdemar óskar eftir að nafn hans sé ritað Valdimar, Matthías óskar eftir nafn-

rituninni Mattías eða óskað er eftir breyttri nafnmynd, t. d. Sigríð vill, að nafn sitt sé ritað Sigríður, o. s. frv. Hér er því átt við lítilvægar breytingar, og ekki hætta á árekstrum í sambandi við þær, enda er hér um að ræða lögfestingu á starfsreglum, sem Þjóðskráin hefur fylgt frá upphafi. Að sjálfsgöðu bendir Þjóðskrá aðila á að snúa sér til dómsmálaráðuneytis, ef vafi leikur á, hvort hún hefur heimild til að útkljá málið. Ekki þykir rétt að leyfa manni nema einu sinni slíka breytingu á ritun nafns, nema sérstakar ástæður séu fyrir hendi.

Íslensk nöfn eru oft óglögg til auðkenningar, svo sem, sjá má með því að líta yfir fjölda samheita ýmissa í símaskrá í Reykjavík, sbr. t. d. Jón Jónsson og Jón Sigurðsson. Sumir grípa til þess ráðs að setja bókstaf milli eiginnafrs og kenninfrs. Oft er það upphafsstafur í öðru eiginnafrni, en stundum er það bókstafur, sem ekki miðar að neinu nafni, með því að maður ber aðeins eitt eiginnafrn. Er ekki ástæða til þess að amast við þessu. Tilkynna þarf slíkt til Þjóðskrár, sbr. ákvæði 24. gr. 2. málsgr.

Um 21. gr.

Í ákvæði 1. málsgr. 1. málsl. felst það, að ef ekki er tekið fram í tilkynningu um nafngjöf til Þjóðskrár, að barn skuli bera ættarnafn, sem það kann að eiga rétt á, ályktar hún, að það skuli kennt svo sem segir í 7.—9. gr., og hagar skráningu nafns samkvæmt því. Hins vegar þarf ekki að taka neitt fram um þetta, ef eldri bróðir eða systir er fyrir á þjóðskrá með ættarnafni — þá er sú ályktun dregin, að barnið, sem tilkynnt er um, skuli bera sama ættarnafn og bróðirinn eða systirin.

Um 22. gr.

Hér er boðið, að kona, sem við giftingu óskar að taka upp ættarnafn eiginmanns síns eða annað kenninafn, sem hún á rétt á, skuli tilkynna það þeim aðila, sem framkvæmir hjónavígslu. Færir vígslumaður tilmæli hennar á skýrslu þá, sem hann sendir Þjóðskrá um hjónavígsluna. Breyting á þessu síðar verður ekki gerð, nema sérstakar ástæður mæli með því.

Þær sérstöku ástæður, sem greinir í 2. málsl., geta bæði verið persónulegs eðlis, svo sem að kona sé kunn, t. d. sem rithöfundur eða annar listamaður eða læknir, lögfræðingur eða í annarri atvinnu, undir fyrra nafni, og hún telur, að nafnbreytingin hafi orðið sér til trafala.

Í tengslum við 22. gr. þykir semjendum frv. rétt að geta þess, að þeir telja rétt, að heimilað verði með ráðuneytisbréfi til lögreglustjóra, að gift kona, sem kennir sig til föður eða ber eigið ættarnafn, geti að eigin ósk fengið út gefið vegabréf, þar sem hún er kennd við föður eiginmanns síns, á sama hátt og er í vegabréfi hans. Alkunnugt er, að það getur valdið fólki örðugleikum erlendis, ef nafn eigin konu er ekki ritað þannig í vegabréfi.

Um 23. gr.

Hér er stefnt að því að koma í veg fyrir það framvegis, að börn kenni sig til síðara eiginnafrs föður. Kveður dálítið að slíku og er ekki unnt að taka fyrir þessa óvenju nema með lagaákvæði. Óeðlilegt er, að Björn sonur Ólafs Gísla Jónssonar, sem er með því nafni á þjóðskrá, nefni sig Björn Gíslason. Ef hlutaðeigandi vill ekki sæta því, að nafn hans sé ritað Björn Ólafsson, er hins vegar ekkert því til fyrirstöðu að leysa málið með því að fella Ólafs-nafnið af skrá, samkvæmt fyrri málsgr. 20. gr.

Um IV. kafla.

Hér eru nokkur sundurleit ákvæði, sem ekki þykja eiga heima í hinum köflunum. Lýtur 24. gr. að ritun nafna og 25. gr. að úrlausnum, er varða faðerni óskilgetinna barna. Enn er ákvæði um liðsinni lögreglustjóra, presta og forstöðumanna löggiltra trúfélaga við framkvæmd á 4. gr. frv., sbr. 26. gr. Í 27. gr. eru ákvæði um gjöld fyrir leyfi til upptöku ættarnafna og til nafnbreytinga, er dómsmálaráðuneyti veitir, svo og gjöld fyrir nafnbreytingar, sem fram fara án þess að atbeini dóms-

málaráðuneytis komi til. Í 28. og 29. gr. eru ákvæði um mannanafnanefnd, skipun hennar og verkefni. Í 30. og 31. gr. eru fyrirmæli um setningu reglugerðar og viðurlög við brotum á lögnum og um hinn persónulega nafnrétt, o. fl.

Um 24. gr.

Hér eru fyrirmæli um, að nöfn manna skuli rituð á opinberum skráum og öðrum opinberum gögnum svo sem þau eru rituð á þjóðskrá á hverjum tíma og enn, að menn skuli sjálfir í skiptum við opinbera aðila og í lögskiptum rita og tjá nafn sitt, eins og það er ritað á þjóðskrá. Þykir þessi skipan hagfelldust til að koma festu á nafnrítanir og aðrar tjáningar á nafni, en í því efni er nauðsynlegt að hafa örugga kjölfestu. Bent skal á í þessu sambandi, að öllum einstaklingum 12 ára og eldri á alltaf að vera fullkunnugt um, hvernig nafn þeirra er ritað á þjóðskrá, þar eð þeir hafa í höndum nafnskrirteini, út gefið af Þjóðskránni (sbr. lög 25/1965, um útgáfu og notkun nafnskrirteina), og þar stendur nafn þeirra eins og það er ritað á almannaskrá. Þurfi einhverra ástæðna vegna að leiðrétta eða lagfæra ritun nafns á þjóðskrá, er alltaf gefið út nýtt nafnskrirteini með hinni breyttu nafnrítun, og eldra skirteinið er um leið eyðilagt. Með þessu er tryggt, að ávallt sé fullt samræmi milli nafnrítunar á almannaskrá og á nafnskrirteini. Þá má enn fremur geta þess, að menn sjá á opinberum tilkynningum og gögnum, þar sem nafn og aðsetur móttakanda hefur verið áritað í skýrsluvélum, hvernig hvert mannsnafn er ritað á þjóðskrá, enda eru þær áritanir frá henni runnar. Loks má nefna, að á framtalseyðublaði, sem hverjum framteljanda til skatts er sent í janúar ár hvert, standa nöfn barna hans — þau, sem hann kann að eiga og yngri eru en 16 ára — með þeirri ritun, sem er á þjóðskrá.

Rétt er að benda á, að maður, sem tjáir nafn sitt með öðrum hætti en það er ritað á þjóðskrá og vill halda því áfram, hefur greiðan aðgang að því að fá nafnrítun sinni breytt í þjóðskrá (sbr. 20. gr. fyrri málsgr.), svo framarlega sem um beðin breyting fer ekki í bága við lög eða gildandi starfsvenjur. — Ákvæði þessarar gr. taka ekki til nafntjáningar í einkalífi, og eins og áður greinir taka löggin ekki til rithöfunda — eða annarra listamannanafna — sbr. og nafnrítun í firmaheiti eða vörumerki.

Um 25. gr.

Greinin lýtur sérstaklega að óskilgetnum börnum. Það, sem skráð er í kirkjubækur um faðerni barna, er stundum ótryggilegt, með því að við ber, að faðerni sé greint samkvæmt einhliða skýrslu barnsmóður, án þess að mál sé borið undir barnsföður. Í dómi Hæstaréttar 28. október 1970 er að þessu fundið. Þar sem faðerni barns er grundvallaratriði í nafnrétti, og með því að skýr ákvæði skortir um þetta efni í lögum, þykir rétt að mæla svo fyrir í 25. gr. 1. málsgr., að sóknarprestur eða forstöðumaður löggilts trúfélags skuli tilkynna þeim manni, sem móðir kennir óskilgetið barn samkvæmt skýrslu ljósmóður, að honum sé kennt barnið, og óska staðfestingar hans á faðerni innan tiltekins frests. Þjóðskrá setur reglur um framkvæmd þessa ákvæðis.

Í 2. málsgr. eru fyrirmæli um, að dómstólar skuli senda Þjóðskrá tilkynningu um úrslit allra barnsfaðernismála og vefengingarmála, sem dæmd eru. Sama er um viðurkenningu faðernis fyrir valdsmanni. Styðst þetta ákvæði við þau rök, sem fyrr eru rakin, að úrslit um faðerni barna eru grundvöllur undir nafnrétti og nafnskráningu.

Um 26. gr.

Ljóst er að samstilla verður krafta ýmissa aðila, ef vel á að takast til um framkvæmd á ákvæðum 4. gr. Atbeini þeirra aðila, sem í greininni getur, er mikilvægur í þessu sambandi.

Um 27. gr.

Hér er mælt fyrir um ýmis gjöld vegna leyfa samkvæmt lögnum. Það nýmæli er hér orðað, að gjöld skuli fylgja breytingum á verðlagsvísitölu. Þarf þá ekki að koma til breytinga á lagaákvæðum til hækkunar gjalda, e. t. v. á fárra ára fresti.

Bent er á, að þessi gr. tekur hvorki til vottorða samkvæmt þjóðskrá né til annarrar starfsemi þeirrar stofnunar en beinlínis er nefnt í gr.

Um 28. gr.

Samkvæmt l. 54/1925, 4. gr. sker heimspekideild Háskólans úr ágreiningi, sem rís út af því, hvort nöfn séu rétt „að lögum íslenzkrar tungu“, og nafnaskrá sú, sem getið er í 6. gr., skal út gefin „eftir tillögum heimspekideildar háskólans“. Í frv. til laga um mannanöfn frá 1955 var kveðið á um breytta tilhögun, og mælt fyrir um stofnun mannanafnanefndar, sem dómsmálaráðuneyti skyldi skipa. Skyldu eiga í henni sæti tveir kennarar í heimspekideild, en einn kennari í lögfræði við Háskóla Íslands. Þessi tilhögun er tvímælaust heppilegri en háttur sá, sem á þessu er hafður í l. 54/1925. Störf í sambandi við mannanöfn munu vaxa hröðum skrefum, ef frv. þetta verður lögfest, og má þar m. a. nefna það mikla verkefni að semja skrá um íslenzk mannanöfn. Þá er stofnað til miklu virkara eftirlits með framkvæmd laganna en áður var, og þarf visast æði oft að leita til slíks ráðgefandi stjórnvalds, sem sérfrótt er um mannanöfn, sbr. í því sambandi m. a. 3. gr. frv. og ákvæði til bráðabirgða. Enn verður hemill hafður á ættarnöfnum samkvæmt frv., en þrátt fyrir hið afdráttarlausa bann 2. gr. l. 54/1925 gætti lítt taumhalds á því sviði, frá því að þessi lög voru sett og þar til Þjóðskrá tók við almannaskráningu 1953—54. Er mikilvægt, að dómsmálaráðuneyti, sem veita á leyfi til upptöku ættarnafna, hafi öruggan bakhjarl í slíkri stofnun, sem hér er gert ráð fyrir. Skortir öll rök til þess að leggja slíka vinnubyrði, sem af frv. stafar, á eina deild Háskólans. Þess er einnig að geta, að nauðsynlegt er, að við njóti sérþekkingar hjá slíkri stofnun, ekki eingöngu á málfræðilegum og málsögulegum eignum, heldur og á sviði nafnaréttar og nafnalöggjafar.

Hér er gert ráð fyrir, að menntamálaráðuneyti skipi nefndina, að fengnum tillögum heimspekideildar og lagadeildar. Rætt var um að binda setu í nefndinni við tiltekin embætti, en frá því ráði var horfið. Nauðsynlegt er, að varamenn séu skipaðir í slíka nefnd. Skipunartímabil er 4 ár.

Um 29. gr.

Hér er farin sú leið að mæla fyrir um það samfelld í einni og sömu grein, í hvaða tilvikum dómsmálaráðuneyti skuli leita tillagna mannanafnanefndar. Í þeim greinum, sem fjalla um hverja einstaka úrlausn, er einnig minnt á 29. gr. og þykir sú tilvísun nægja þar. Er viss rúmsparnaður að þessari tilhögun.

Samkvæmt 29. gr. skal ráðuneytið leita umsagnar mannanafnanefndar, áður en veitt er leyfi til nafnbreytingar, sbr. 5. gr., og samþykki nefndarinnar skal fá til leyfis til upptöku ættarnafna, sbr. 10. gr. og 15. gr. (og vitaskuld samkvæmt sérákvæðinu í 12. gr. 2. málgr.). Hið síðast nefnda á einnig við um mat á nöfnum samkvæmt 17. gr. Í þessu felst, að stundum er gert ráð fyrir að leitað sé umsagnar mannanafnanefndar, en í annan tíma þarf beinlínis samþykkis hennar um umsókn, svo að leyfi verði veitt. Um sum atriði, sem dómsmálaráðuneyti úrskurðar, er ekki áskilið, að leitað sé umsagnar eða sjónarmiða mannanafnanefndar, sbr. 8. gr. 3. málgr., en vitaskuld er einnig í þeim tilvikum unnt að leita umsagnar nefndarinnar.

Auk verkefna þeirra, sem mannanafnanefnd eru falin í 29. gr., eru henni falin ýmis viðfangsefni í öðrum greinum frv., beint eða óbeint. Það undirstöðuatriði, hvort nafn sé íslenzkt eða hafi unnið sér hefð í íslenzku máli eða brjóti í bága við íslenzkt málkerfi, úrskurðar mannanafnanefnd til fullnaðar, sbr. 2. gr. frv. Sama er um það atriði, hvort eiginnafn geti orðið nafnbera til ama eftir almennum sjónarmiðum, svo og hvort tiltekið nafn sé kvenmannsnafn eða karlmannsnafn, sbr. og 3. málgr. 2. gr. um það, hvort venja hafi verið að nota nafn sem eiginnafn, og er tekið af skarið um þetta í 4. málgr. 2. gr. Mannanafnanefnd semur nafnaskrá samkvæmt 3. gr. og leysir til fullnaðar úr ýmsum atriðum, er varða lögmæti eigin-

nafns, sbr. einkum 3. gr. 2. málsg. og 2. ákvæði til bráðabirgða. Þá má benda á verkefni nefndarinnar samkvæmt 7. gr. 2. málsg. (úrlausn um, hvort ættarnafn fullnægi kröfum 11. gr.), 8. gr. 1. málsg. (úrlausn um, hvort erlent nafn sé tækilegt sem kenninafn), 10. gr. 2. málsg. (úrlausn um, hvort kenninafn geti talizt gilt ættarnafn), 11. gr. 1. málsg. (samþykki nefndar samkvæmt 10. gr. 1. málsg. hvílir m. a. á mati á þeim atriðum, er þar greinir), 20. gr. 1. málsg. (samþykki veitt á reglum um breytingu á nafni, er Þjóðskrá heimilar).

Benda skal á, að í sumum tilvikum er ákvæði um, að úrskurðir mannanafnanefndar séu fullnaðarúrskurðir um tiltekin atriði, sbr. 2. gr. 4. málsg. og 3. gr. 2. málsg., sbr. og þegar vísað er til þess, að atriði sé á vissan veg að dómi mannanafnanefndar, sbr. 1. gr. 3. málsg., og 7. gr. 2. málsg., og 10. gr. 2. málsg., en þar ber að sama brunni. Þá er ákvæði stundum hagað svo, að áskilið er samþykki mannanafnanefndar, sbr. 10. gr. og einnig 15. gr. samkvæmt samræmisályktun og enn fremur 17. gr. Verður þá stjórnvaldsgerningur ekki látinn uppi, nema samþykki liggja fyrir. Getur einstaklingur ekki fengið atbeina dómstóla til að skylda stjórnvald t. d. til að veita leyfi til nafnbreytingar, en unnt er að ógilda úrlausn stjórnvalds vegna formlegra ástæðna eða efnislegra annmarka samkvæmt almennum reglum stjórnsýsluréttar.

Um 30. gr.

Ýmislegt í þeim efnisreglum, sem frv. geymir, þarfnast nánari fyllingar og skýringar, og gegnir þessu einnig um framkvæmd laganna. Er heimilað í þessari gr., að menntamálaráðuneyti setji reglugerð eða aðrar reglur um efni og framkvæmd laga þessara. Sérákvæði er um reglur samkvæmt 20. gr. 1. málsg.

Um 31. gr.

Hér segir um viðurlög við brotum á lögnum.

Svo sem fyrr segir, er gert ráð fyrir, að unnt sé að dæma mann samkvæmt kröfu ákærvalds til að fella niður ólögmaett nafn, og er þá oft í því fólgið, að hann taki upp annað nýtt. Þetta þarf þó ekki að vera, sbr. t. d. þegar maður er skyldaður til að fella niður ættarnafn, og ber honum þá að kenna sig til foreldris samkvæmt 7. gr.

Ekki hefur verið brýnt ákvæði í mannanafnalögum hér á landi um aðild einstaklinga til að krefjast þess m. a., að aðrir menn felldu niður nöfn, sem þeir hafa tekið sér í andstöðu við rétt þeirra til nafns, þ. e. ákvæði um sérverndaðan, persónulegan rétt til nafns að einkarétti. Eftir eðli máls kemur sá réttur miklu meir til greina um ættarnöfn en eiginnöfn. Réttur til nafns að einkarétti hefur oft verið reistur á ákvæðum nafnalaga, sem víkja að almannahagsmunum, eða ályktunum af þeim, svo og á ákvæðum annarra laga en mannanafnalaga, svo sem 10. gr. 1. 42/1903 um verzlunarskrá, firmu og prókúruumboð, sbr. hrd. IX, bls. 587, laga um vörumerki 43/1903, 5. gr. 2. tl., sbr. l. 89/1935, 1. gr. (en nú gilda um vörumerki l. 47/1968), laga um ólögmeta verzlunarháttu 84/1933, 9. gr., og öðrum þræði má hér nefna rithöfundarétt. Í norrænum nafnrétti er almennt viðurkennt, að um sjálfstæðan, persónulegan rétt til nafns sé eða geti verið að ræða, og norrænir dómstólar hafa einnig fallizt á það, einna fyrst Hæstiréttur Norðmanna í kunnu dómsmáli, sem dæmt var 1896 út af ættarnafninu Aars. Norrænu nefndirnar, sem störfuðu að samningu frv. til mannanafnalaga fyrir röskum áratug, lögðu til, að ákvæði væru tekin í mannanafnalög um hinn persónulega nafnrétt. Er fylgt fordæmi þessara laga í 2. málsg. 31. gr., og er ákvæðið með svipuðu sniði og t. d. 17. gr. dönsku mannanafnalaganna frá 1961. Fjölmörg vafaatriði hljóta að vakna í sambandi við hinn persónulega nafnrétt, og kemur það í hlut dómstóla og hins fræðilega nafnréttar að fást við þau.

Bent er á ákvæði 10. gr. 2. málsg. í þessu sambandi.

Um V. kafla.

Hér eru ákvæði um gildistöku laganna og brottfallin lög.
Um brottfallin lög skal þess getið, að 10. gr. 1. málsg. l. 19/1953 um ættleiðingar fellur út af fyrir sig brott, með því að 9. gr. 1. málsg. í frv. fjallar um sama efni.

Um ákvæði til bráðabirgða.

Þeirra er getið hér fyrir í greinargerðinni. Um 1. ákvæði til bráðabirgða skal bent á ákvæði 10. gr. 2. málsg. frv., sem kveður svo á, að þau ættarnöfn, sem íslenzkir ríkisborgarar bera samkvæmt þjóðskrá við gildistöku laganna, megi haldast.

Fylgiskjal I.

SÖGULEGT YFIRLIT

Þróun nafnaforðans.

Norræni nafnaforðinn á landnámsöld virðist í öllum aðalatriðum hafa verið hinn sami bæði í vesturnorrænum og austurnorrænum löndum, þótt einstaka nafn eða nafnliðir tíðkuðust meira eða einvörðungu á öðru hvoru svæðinu. Þessi nafnaforði er í öllum aðalatriðum hinn sami og tíðkaðist á vesturgermönskum málsvæði. Hann er þannig germanskur arfur. Þessi nafnaforði fluttist til Íslands með landnámsmönnum.

Það er alkunnugt mál, að nokkur hluti landnámsmanna kom hingað frá Bretlandseyjum og flutti með sér keltnesk (skozk-gelísk og írsk) nöfn. Kunnugt er um 30—40 keltnesk karlanöfn frá landnámsöld, ýmist í örnefnum eða sem nöfn á nafngreindum persónum. Af þessum nöfnum náðu aðeins sjö rótfestu, flest þó aðeins fram á 12.—13. öld, en sum þeirra eru þó kunn frá 15. öld (**Brjánn**, **Dufgus**, **Erpr**, **Kjartan**, **Konáll**, **Kormakr**, **Njáll**). Kjartan virðist þó aldrei hafa fallið úr tísku. Nokkur hafa síðar verið tekin upp, eins og síðar verður vikið að. Keltnesk nöfn, sem kunnugt er, að borin hafi verið af íslenzkum konum á landnámsöld, eru innan við 10 og ekkert af þeim hélzt í málinu, en eitt hefir verið tekið upp á síðustu tímum (**Melkorka**). Í skýrslu Þorsteins Þorsteinssonar um skírnarnöfn 1921—50 eru þessi keltnesk nöfn (tala nafnbera í svigum): **Kjartan** (261), **Njáll** (33), **Kormákur** (4), **Kalman** (4), **Kjara** (3), **Brjánn** (3), **Patrekur** (1), **Melkorka** (2). Auk þess eru notuð nokkur ættarnöfn af keltneskum uppruna.

Með tilkomu kristinnar flutu nokkur áhrif á íslenzkan nafnaforða. Frá 11. öld eru t. d. kunn nöfnin **Jón**, **Magnús**, **Markús** og **Pétur**, en á 12. og 13. öld verða kristin áhrif á hann mun meiri. Aðeins fá nöfn verða nefnd, t. d. **Páll**, **Benedikt**, **Stefán**, **Jakob**, **Klemen** og **Nikulás**. Vitanlega hafði kristinn síður samsvarandi áhrif á kvennanöfn. Algengust þeirra, sem heimildir eru um frá 12. og 13. öld, eru **Margrét** og **Kristín**.

Annað atriði, sem skipt hefir máli fyrir upptöku tókunafna, er samband einstakra ætta við útlönd. Oft hefir t. d. verið á það bent, að Oddaverjar völdu börnum sínum nöfn, sem lítt eða ekki voru tíðkuð áður á Íslandi. Hér kemur bæði til greina samband þeirra við norsku konungsaettina og almennt samband þeirra við útlönd. Í þessari ætt koma t. d. fyrir nöfnin **Andrés**, **Páll** og **Filippus**. Sama fyrirbrigðis, að samband íslenzkra manna eða ætta við útlönd hafi áhrif á nafnaforðann, gætir einnig síðar í mjög ríku mæli. Hér skal aðeins minnt á, að **Eggerts**-nafn er þannig til komið. **Eggert Hannesson** lögmaður mun vera fyrsti Íslendingur, sem ber það nafn. Faðir hans var norskættaður, en **Eggerts**-nafn hafði borizt frá Þýzkalandi til

Noregs. Frá síðari öldum eru ótöluleg dæmi þess, að flutningur erlendra manna og kvenna til landsins hafi skilið eftir sig spor í nafnaforðann, en óþarft er að rekja þá sögu hér.

Breytingar á íslenskum nafnaforða við siðaskiptin eða á tímabilinu frá siðaskiptum til 1703 virðast ekki vera miklar. Á þessum tíma er t. d. tekið nafnið *Elísabet* og sömuleiðis latnesk nöfn sértekinnar merkingar eins og *Fides* og *Karitas*. Erlendis tíðkuðust slík nöfn í kaþólskum sið, en ekki hafa fundizt dæmi þess á Íslandi. Minna má á nafnið *Spes* í *Spesarþætti*, en hún var ekki íslensk. Athugun á nafnaforðanum 1703 sýnir, að erlend áhrif á þessu skeiði hafa ekki verið eins mikil og við hefði mátt búast. Í manntalinu ber langsamlega mest á fornum íslenskum nöfnum og nöfnum, sem komust inn fyrir kristin áhrif á fyrstu öldum kristinnar.

Við samanburð á manntalinu 1703 og manntalinu 1855 kemur í ljós, að mikil breyting hefir orðið. Tala erlendra nafna hefir aukizt mjög mikið, og þá er farið að gæta meira nafna, sem kallast *bastarðanöfn*, en með því er átt við nöfn, sem sett eru saman úr tveimur liðum, öðrum erlendum, en hinum íslenskum. Þessum nöfnum má skipta í tvo hópa. Annars vegar eru nöfn, sem gerð eru úr tveimur stofnum, öðrum íslenskum, hinum erlendum, hins vegar eru nöfn, sem mynduð eru með erlendu viðskeyti af íslenskum stofni.

Fyrri gerðin á sér gamlar rætur. Nafnið *Kriströðr* kemur fyrir í norsku konungsættinni á 11. öld, og á Íslandi kemur það fyrir sem nafn á sonarsyni Jóns Loftssonar. Nafnið *Jóngeir* er kunnugt á Íslandi fyrir byrjun 14. aldar. Algeng nöfn af þessu tæi eru *Guðjón* og *Sigurjón*. Nafnið *Guðjón* kann þá að eiga sér franskar rætur, eins og prófessor Einar Ól. Sveinsson hefir bent á í Skírni 1965.

Seinni gerðin er miklu yngri. Elzt þessara nafna mun vera *Ólafía*, sem kunnugt er úr Stephensensætt snemma á 19. öld. Og árið 1855 bera 23 konur þetta nafn. Algengustu viðskeytin, sem notuð eru, eru *-ía*, og *-ína*, t. d. *Hákonía*, *Hálfdanía*, *Tryggvanía*, *Gestína*, *Sturlína* og *Vilmundína*. Þó að nöfnum af þessu tæi bregði fyrir 1855, er það þó barnaleikur miðað við það, sem síðar varð. Í manntalinu 1910 eru þau mjög tíð, og sama er að segja um tíðni þeirra í skýrslu Þorsteins Þorsteinssonar um skírnarnöfn 1921—50, sbr. um þetta efni greinina *Ólögleg mannanöfn* í *Andvara* 1962, bls. 327—339.

Goðfræðileg nöfn hafa upp á síðkastið komizt nokkuð í tísku. Eins og kunnugt er, tíðkaðist ekki að fornu að gefa börnum nöfn goða. Undantekning er nafnið *Bragi*, sem kunnugt er sem mannsnafn í Noregi frá fyrri hluta 9. aldar. Þær skýringar, sem fram hafa komið á þessari undantekningu, skulu látnar liggja milli hluta. Litlar sögur fara af þessu nafni á Íslandi fyrr á tímum. Þó mun einn maður með þessu nafni hafa verið uppi á 17. öld. Árið 1703 ber einn maður þetta nafn, en 1855 enginn. Það ár bar einn *Baldursnafn* og *Nönnur* voru þrjár og *Iðunnir* þrjár. Hins vegar voru sextán *Nönnur* 1703. En þetta breytir þó ekki þeirri staðreynd, að tíðni slíkra nafna hefir aukizt mikið. Til þess að sýna það má gera samanburð á tíðni sex nafna af þessu tæi 1910 og 1921—50: *Baldur* 41 á móti 337, *Bragi* 10 á móti 296, *Þór* 9 á móti 725, *Freyja* 11 á móti 42, *Laufey* 131 á móti 184 og *Nanna* 32 á móti 115. En þetta segir ekki alla söguna, því að eftir 1910 eru tekin upp mörg goðfræðileg nöfn, sem ekki hafa áður verið notuð sem mannanöfn á Íslandi. Mætti þar til nefna nöfn eins og *Fjalar*, *Sváfnir*, *Gullveig* og *Sif*.

Tvínefni.

Í bók sinni *Íslensk mannanöfn* (Rvk. 1960), bls. 20—22, heldur Hermann Pálsson lektor því fram, að mörg forn viðurnefni hafi í rauninni verið síðara nafn, þ. e. að tvínefni hafi tíðkazt hér að fornu. Vitnar höfundur þar m. a. til *Hauksbókar*, þar sem segir, að menn hafi mjög borið tvö nöfn í fyrndinni. Sjónarmið H. P. er mjög athyglisvert, en enn hefir hann ekki stutt það svo sterkum fræðilegum rökum að hægð sé að hafna hinni eldri skoðun.

Einkennilegt er það, að allmargir bera bæði norrænt nafn og keltneskt. Hefir jafnan verið talið, að keltneska nafnið væri viðurnefni, t. d. Ólafur feilan. Ef hægt væri að sanna, að nafnið feilan hefði verið gefið við sérstaka athöfn, sem jafngilti skírnarathöfn, yrði vitanlega að telja það mannsnafn, en ekki viðurnefni. Meðan þetta hefir ekki verið sannað, verður að telja, að um viðurnefni sé að ræða. Erfitt er þó að fullyrða, að skoðun H. P. sé röng. Ef hann hefir rétt fyrir sér, hefir tvínefnasiðurinn orðið að lúta í lægra haldi, er fram liðu stundir. Í manntalinu 1703 er aðeins getið einna systkina, sem báru tvö nöfn. Hét bróðirinn Axel Friðrik Jónsson, en systirin Sesselja Kristín Jónsdóttir. Aðgæta er, að móðir systkinanna var dönsk og þau að líkindum fædd í Danmörku. Hér getur tæpast verið um neinar leifar gamals siðar að ræða, heldur nýjan sið, sem er að ryðja sér til rúms fyrir dönsk áhrif. Hans gætir ekki að neinu ráði fyrr en á 19. öld. Það hefir alltaf verið tiltölulega fátítt á Íslandi, að menn hétu fleiri en tveimur nöfnum.

Tvínefni eða fjölnefni fóru þó í vöxt á síðara hluta 19. aldar og á 20. öld. Í nafnalögunum frá 1913 er gert ráð fyrir, að menn geti borið tvö eiginöfn eða fleiri, en nafnalögin frá 1925 stemma stígu við, að menn geti borið meira en tvö eiginöfn. Misbrestur hefir þó orðið á framkvæmd laganna frá 1925 í þessu efni, eins og mörgum öðrum. Má skjóta því fram hér, að menn, sem kunnugir eru refsímálum, hafa bent á, hve títt það er, að sakborningar heiti fleiri nöfnum en tveimur og raunar, að þeir beri oft nöfn, sem ankannaleg eru eða bagi er að.

Ættarnöfn.

Íslenzkir nafnsiðir eru mótaðir af tveimur nafnakerfum, annars vegar föðurnafnakerfinu, sem er germönsk arfleifð, og ættarnafnakerfinu, sem er hingað komið á síðari öldum.

Ættarnafnasiðurinn er sennilega hingað kominn frá Dönnum. Til germanskra þjóða mun hann hafa horizt frá Rómverjum. Elztu íslenzku ættarnöfnin eru frá 17. öld, svo sem Vídalín, sem mun vera elzt, og Thorlacius, sem er ekki miklu yngra. Talið er, að Arngrímur lærði hafi fyrstur tekið upp nafnið Vídalín. Hann ritaði nafn sitt á bækur sínar Arngrímus Jónas Islandus og bætir stundum W aftan við, en það er talið skammstöfun á Widalinus, sbr. einnig Bjarni Jónsson, *Íslenzkir Hafnarstúdentar*, bls. 376. Barnabörn Arngríms tóku svo Vídalíns-nafnið upp. Thorlaciusar-nafn er runnið frá afkomendum Þorláks Skúlasonar biskups. Því miður hefir saga íslenzkra ættarnafna ekki verið skráð né rannsökuð, og um þau eru miklu óaðgengilegri heimildir en skírarnöfnin. Þó skal vikið lítils háttar að sögu þeirra. Ættarnöfn virðast hafa náð til fárra ætta fram um, 1800.

Í skýrslu Um mannaheiti á Íslandi 1855 segir, að heildartala ættarnafna sé þá 155, en hún segir ekkert um, hve margir bera þessi nöfn. Í formála skýrslunnar er talið, að ættarnafnatizkan, sem kölluð er „ósiður“, fari minnkandi. Ekki skal það efað, en ef svo er, hefir riðið ný alda ættarnafna yfir þjóðina síðar. Tvær ástæður munu vega þar mest. Hin fyrri er, að erlendir menn hafa gerzt heimilisfastir á Íslandi og haldið sínum gömlu ættarnöfnum. Hin síðari er, að íslenzkir menn hafa tekið upp ættarnöfn. Í skýrslunni Íslenzk mannanöfn samkvæmt manntalinu 1. des. 1910, sem út var gefin af Hagstofu Íslands 1915, segir, að þá hafi 297 ættarnöfn verið borin af mönnum fæddum hér á landi. Um nöfn manna, sem hér voru heimilisfastir, en erlendir að uppruna, er ekki getið. Sýnilegt er, að skýrslurnar eru ekki sambærilegar, þar sem í skýrslunni frá 1855 er getið um ættarnöfn allra, sem heimilisfastir eru í landinu, en í skýrslunni frá 1910 aðeins þeirra, sem fæddir eru í landinu. Hins vegar er vandalaust að gera skýrslurnar sambærilegar, því að 47 þeirra ættarnafna, sem skýrslan frá 1855 greinir frá, voru borin af erlendum mönnum að fæðingu.

Sambærilegar tölur eru því 1855 108 ættarnöfn borin af mönnum fæddum á Íslandi, en 297 árið 1910. Hefir tala ættarnafna þannig því nær þrefaldast á rúmum 50 árum. En um tölu berenda ættarnafna er enn sem fyrr ókunnugt.

Engar opinberar skýrslur um ættarnöfn hafa verið gefnar út síðan.

Löggjöf um mannanöfn.

Um og upp úr 1910 virðist ríkja mikill áhugi á því, að komið verði á skipan um nafnvenjur Íslendinga og um það sett lög á Íslandi. Einu fyrirmæli, sem í gildi voru, voru þessi:

- a) Konungsbréf frá 11. des. 1812, þar sem fyrirmæli eru um, að nafn hvers barns skuli skráð í kirkjubók ásamt nöfnum foreldra þess.
- b) Í 10. gr. laga nr. 4 frá 19. febr. 1886 var utanþjóðkirkjumönnum heimilað að láta ekki skira börn sín, en allt um það skyldu þeir gefa þeim nöfn og tilkynna sóknarpresti til skráningar innan 12 vikna frá fæðingu barnsins.

Ýmsar réttarreglur danskar um þetta efni tóku ekki til Íslands, svo sem tilsk. 30. maí 1828 og kon.bréf 4. okt. s. á. og 20. okt. 1829, sbr. ráðuneytisbréf 22. okt. 1829, enda voru nafnvenjur að nokkru aðrar hér en í Danmörku á þeim tíma. Heimild konungs til leyfisveitinga samkvæmt 13. gr. stjórnarskrár 5. janúar 1874 mun hafa verið talin taka til leyfa til nafnbreytinga, og segir beinlínis um það í 1. málsg. 11. gr. mannanafnalaganna frá 1913, að slík konungsleyfi hafi tíðkast fyrir gildistöku laganna.

Á Alþingi 1912 fluttu þeir Guðlaugur Guðmundsson sýslumaður og Stefán Stefáns-son skólameistari frumvarp til laga um nýnefni. Fjallaði frumvarp þetta um nafnbreytingar, ný nöfn á býlum og ný mannanöfn. Skal efni þess ekki nánara rakið hér, því að örlög frumvarpsins urðu ekki þau að hljóta samþykki Alþingis. Tilgangur þess átti hins vegar að vera sá að koma í veg fyrir glundroða og réttindamissi, sem óreglulegar nafnbreytingar gátu valdið. Þegar sýnt var, að frumvarpið yrði ekki útrætt á þinginu, lýsti Hannes Hafstein yfir því, en hann var þá ráðherra, að stjórnin myndi taka málið upp á næsta þingi. Í samræmi við þessa yfirlýsingu lagði stjórnin fyrir næsta þing (1913) tvö lagafrumvörp. Fjallaði annað um nafnbreytingar á býlum og ný býlanöfn, en hitt um ný mannanöfn og ættarnöfn. Það er aðeins síðar nefnda frumvarpið, sem hér skiptir máli. Eftir allmiklar umræður í þinginu var það samþykkt, og nefnast lögin Lög um mannanöfn nr. 41, 10. nóv. 1913. Tóku flest ákvæði þeirra gildi 1. janúar 1914, en sum 1. janúar 1915 og enn önnur ekki fyrr en 1. janúar 1916. Með þessum lögum eru ættarnöfn vernduð og raunar föðurnöfn líka. Helzti andófsmaður á þingi gegn lagasetningu þessari var Bjarni Jónsson frá Vogu, en fleiri voru þeim andsnúnir, t. d. vildi Skúli Thoroddsen, að málið yrði betur athugað og bar fram rökstudda dagskrá þess efnis, að málið yrði ekki afgreitt sem lög frá þinginu.

Mannanafnalögin frá 1913 eru allrækileg. Lögin fjalla bæði um eiginnöfn og kenningu til föður, ættarnöfn og enn fremur kenningarnöfn, sem er „það heiti, er maður hefir í viðbót við eiginheiti og föðurnafn, en gengur ekki til afkomenda hans“, sbr. 1. gr.

Um eiginnöfnin er það ákvæði í 11. gr., að prestum „er heimilt að neita að skira börn nokkrum þeim nöfnum, sem telja verður hneykslanleg eða færa slík nöfn til bókar“. Vekur athygli, hve þar er varlega til orða tekið. Hægt var að fá konungsleyfi til breytingar á nöfnum eða til upptöku nýrra eiginheita, sbr. 11. gr. Lögunum er hugað um að koma festu á nafnritun. Hver maður, sem hlotið hefir tvö nöfn eða fleiri, er skyldur til, frá því hann er 16 ára að nota sama nafn og nöfn alla ævi, nema hann fái leyfi til breytingar, og skal hann jafnan rita þau á sama hátt, sbr.

2. gr. Ríkisstjórn var boðið í 8. gr. 2. málgr. 2. tl. að láta semja „skrá yfir góð íslenzk, forn og ný eiginheiti karla og kvenna, er sérstaklega sýni, hvernig eigi að mynda konunafn af karlmannsnafni og karlmannsnafn af konunafni“. Skyldi skrá þessi vera til leiðbeiningar við nafnaval. Þá var raunar einnig boðið að semja skrá „yfir skammstafanir þær á eiginheitum manna, sem æskilegt þykir að nota“, sbr. 8. gr. 2. málgr. 3. tl. Eiginheiti skyldi ávallt rita á undan föðurnafni eða ættarnafni, sbr. 2. gr. 1. málgr. og gegndi þessu yfirleitt einnig um opinberar skrár, nema maður hafi ættarnafn, sbr. 13. gr. Ef maður hlaut í skírn eða tilkynningu til manntalsbókar nafn, sem er löglegt ættarnafn annarrar ættar, er honum óheimilt að hafa það fyrir kenningarnafn eða ættarnafn, sbr. 2. gr. lokaákvæði.

Um kenningu til föður var tveggja kosta vól, annaðhvort að menn kenndu sig til föður, með því að skeyta son eða dóttir við eiginnafn föður í eignarfalli, eða menn nefndu sig löglegu ættarnafni. Löggin greina ekki þann kost að kenna sig til móður, og virðast ekki byggja á honum sem löglegri kenningu, en ófeðrað barn skyldi kenna sig til móðurföður síns eða hafa ættarnafn móður, ef til er, sbr. 4. gr. Öllum var skylt að nota ættarnafn föður síns, „og tekur það einnig til óskilgetinna barna, ef faðerninu er játað“, sbr. 4. gr.

Þau ákvæði laganna, sem fyrirferðarmest voru, tóku til ættarnafna. Skulu þau nú reifuð stuttlega. 1. Ættarnafn, sem tekið hafði verið upp fyrir aldamót (1. janúar 1901), „telst viðurkennd eign þess, er það hefir notað“, en tilkynna skal það Stjórnarráði fyrir 1. janúar 1915. 2. Ættarnafn eða kenningarnafn, sem upp hafði verið tekið án löglegrar heimildar eftir aldamót má því aðeins nota eftir gildistöku laganna, að sá, sem í hlut á, fái heimild til að nota það með leyfisbréfi konungs fyrir 1. janúar 1916, sbr. 9. og 15. gr. 3. Eftir 1. janúar 1915 mátti enginn taka sér nýtt ættarnafn, nema með leyfi Stjórnarráðsins, sbr. 6. gr. Í þeirri grein segir enn fremur, að sé umsækjandi yngri en 16 ára, skuli samþykki þess foreldra, sem foreldraráð hefir yfir honum, fylgja umsókn. Hjón, er sóttu um ættarnafn, skyldu bæði samþykkja það, og systkin máttu sækja saman um upptöku sameiginlegs ættarnafns. Ef nafnbreyting verður með þessum hætti, skyldi hún taka til barna þess, sem fær ættarnafn, ef þau voru 16 ára eða yngri, og endranær ef börn samþykkja, enda hafi það foreldri, sem fær ættarnafn, haft foreldraráð yfir barni, þegar það náði 16 ára aldri. Gerlegt var fyrir foreldri að fá ættarnafn fyrir börn sín, þótt foreldri tæki ekki ættarnafnið. Enginn gat fengið nafni sínu breytt nema einu sinni eftir 16 ára aldur. Um gjaldheimtu vegna ættarnafna og um tilkynningu til kirkjubókar voru ákvæði í 10. og 12. gr. Svo sem fyrr greinir, var barni skylt að taka ættarnafn föður síns, sbr. 4. gr., en eiginkonu var í frjálst vald sett, hvort hún tæki upp ættarnafn manns síns „með eða án föðurnafns síns eða ættarnafns“, en ella skyldi hún nota nafn sitt og kenna sig til föðurnafns síns, sbr. 3. gr. Ef kona skildi við bónda sinn, var henni heimilt að taka aftur ættarnafn sitt, ef til var, en til þess varð hún þó að fá leyfi Stjórnarráðs, sbr. 10. gr. Gat þessi nafnbreyting einnig tekið til barna hennar, að tilteknum skildögum fullnægðum, sbr. 3. gr.

Lögin lögðu mikla áherzlu á, að menn rituðu nöfn sín með sama hætti eftir 16 ára aldur, sbr. 2. gr. Skyldu menn rita föðurnafn sitt eða ættarnafn fullum stöfum á eftir eiginheiti. Ef maður hefir löglegt kenningarnafn eða ættarnafn, og skal þá rita það fullum stöfum í stað föðurnafns, „og má þá rita föðurnafnið á undan því, fullt eða skammstafað eða upphafsstaf þess einn, eða sleppa því“, sbr. 2. gr. Í 13. gr. 2. málgr. segir svo: „Útlendingum, sem hingað koma, er frjálst að rita löglegt heiti sitt á sinn vanahátt“.

Í 7. gr. eru nokkrar takmarkanir á því, hver ættarnöfn megi taka upp. M. a. var óheimilt að taka upp ættarnöfn, „sem eru lögleg eða viðurkennd eign íslenzks manns, ef aðili sjálfur eða fjárhaldsmaður hans hefir með bréfi til Stjórnarráðsins fyrir 1. janúar 1915 tilkynnt ættarnafnið, og lagt bann við, að það sé notað“. Skyldi greina þessi ættarnöfn á sérstakri skrá, er Stjórnarráð semur og birtir í B-deild

Stjórnartíðinda, sbr. 8. gr. Þá var óheimilt að taka upp ættarnafn, sem var löglega upp tekið eftir 1. janúar 1915. Í c-lið 7. gr. var ákvæði, er einkum olli deilum á Alþingi. Eftir 3. umræðu í efri deild hljóðaði hann upp á „nöfn, er telja verður óhæf í íslenzku máli, svo sem ættarnöfn, er enda á son, sen eða dóttir, eða hneykslanleg eru á einhvern hátt, eða svo lík þeim nöfnum, er getur um í staflið a. og b., að villum geti valdið“ (Alþingistíðindi 1913 A, 415). Í endanlegri gerð laganna hljóðaði liðurinn hins vegar svo: „Nöfn, er hneykslanleg eru á einhvern hátt, eða svo lík þeim nöfnum, er um getur í staflið a. og b., að villum geti valdið“. Ákvæðin um son, sen og dóttur eru með öðrum orðum brottu fallin.

Löggjafanum var ljóst, að upptaka margra nýrra ættarnafna gæti vart farið vel úr hendi, nema almenningi væru gefnar leiðbeiningar um, hvernig mynda mætti ættarnöfn, svo að vel færi. Þetta kemur fram í 8. grein laganna, þar sem segir, að Stjórnarráðinu sé falið að gefa út skrá og leiðbeiningar um þessi efni, m. a. „Skrá yfir orð og heiti, sem fallin þykja til að hafa að ættarnöfnum“, en annarra skráa samkvæmt 8. gr. er getið hér að framan.

Eftir að nafnalögin höfðu verið samþykkt, skipaði Stjórnarráðið nefnd til þess að semja fyrr greindar skrár. Sæti í henni áttu þeir Einar Hjörleifsson Kvaran, Guðmundur Finnbogason og Pálmi Pálsson. Nefndarálit þeirra er undirritað 24. febrúar 1915, og var álitid ásamt lögnum og nafnaskrá gefið út að tilhlutun Stjórnarráðs Íslands 1915. Er þetta hið merkilegasta plagg, og má þar fá skýringu á myndun ýmissa ættarnafna, sem nú tíðkast.

Lögin frá 1913 eru að mörgu leyti vel úr garði gerð, en þó sættu þau — og ekki síður fyrr greint nefndarálit — mikilli gagnrýni. Bjarni Jónsson frá Vogu var einn helzti talsmaður nýrra laga um mannanöfn.

Á árabílinu 1915—1925 veitti Stjórnarráðið leyfi til upptöku 204 ættarnafna, en auk þess eru birt í Stjórnartíðindum 45 önnur ættarnöfn, sem upp höfðu verið tekin fyrir gildistöku og staðfestingu laganna. Þá voru 7 kenningarnöfn tekin samkvæmt 1. gr. 6. málsg. laga nr. 41/1913. Hin nýju ættarnöfn skera sig mjög úr eldri ættarnöfnum að gerð, og gætti ekki verulega erlendra áhrifa, svo sem, áður hafði tíðkast. Þess má geta, að ýmis þessara ættarnafna voru á skrá þeirri um ættarnöfn, er að framan greinir. Fjölmörg þessara ættarnafna eru enn notuð.

Bjarni Jónsson frá Vogu flutti frumvarp til laga um mannanöfn á þinginu 1923 (Alþt. A, 1923, 244—246), en það dagaði uppi. Á þinginu 1925 stóð úrslitahriðin um þetta efni. Virtist í fyrstu ekki blása byrlega fyrir frumvarpinu. Meiri hluti nefndar þeirrar, sem um málið fjallaði í neðri deild, lagði til, að frumvarpið yrði fellt, en minni hlutinn, að það yrði samþykkt með miklum breytingum. (Alþt. 1925 A, 547—548 og 648). Af umræðum er helzt að marka, að þingmenn hafi gert ráð fyrir, að frumvarpið næði ekki fram að ganga. En þótt frumvarpinu hafi ekki verið spáð góðu, náði það þó samþykki með 16 atkvæðum gegn 10 í neðri deild og 10 atkvæðum gegn 4 í efri deild, að vísu eftir að gerðar höfðu verið á því allmiklar breytingar í meðferð þingsins.

Mannanafnalögin nr. 54, 27. júní 1925 ollu straumhvörfum í sögu íslenzkrar nafnalöggjafar. Með þeim lögum voru lögin nr. 41/1913 felld úr gildi og sú stefna mörkuð, er skýrlega kemur fram í 2. gr. laganna: „Ættarnafn má enginn taka sér hér eftir“. Lög þessi eru stuttorð og um margt ófullkominari en lögin frá 1913. Skal nú helzta efni þeirra reifað.

Mannanafnalögin frá 1925 fjalla um eiginnöfn og hversu menn skuli kenna sig til föður eða móður. Ættarnöfnum skyldi að miklu leyti útrýmt, en lögin gera þó ráð fyrir, að eldri ættarnöfn haldi gildi sínu, sbr. síðar, og stemma ekki stigu við, að erlendir menn flytji hingað inn ættarnöfn. Kenningarnöfn í þeirri merkingu, sem lög frá 1913 nota það hugtak, eru ekki nefnd í lögum 54/1925.

Um eiginnöfn segir svo í 1. gr. laga 54/1925, að menn skuli heita einu nafni íslenzku eða tveimur, og er loku skotið fyrir, að þau geti verið fleiri en tvö, andstætt

ákvæðum laga 41/1913. Samkvæmt 4. gr. mega menn ekki bera önnur nöfn en þau, „sem rétt eru að lögum íslenzkrar tungu“. Skyldu prestar hafa eftirlit með, að þessum ákvæðum væri fylgt. Rísi ágreiningur um nafn, sker heimspekideild Háskólans úr. Í 6. gr. er boðið, að Stjórnarráð hlutist til um, að gefin sé út skrá „eftir tillögum heimspekideildar háskólans, yfir þau mannanöfn, er nú eru uppi, sem bönnuð skulu samkvæmt lögum þessum“. Skyldi gefa skrána út á hverjum 10 ára fresti og senda öllum prestum landsins. Er þar skemmst af að segja, að slík skrá hefir aldrei verið gefin út. Í 5. gr. laganna segir enn, að sá, sem fengið hefir „óþjóðlegt, klaufalegt eða erlent nafn, áður en lög þessi voru sett“, geti fengið því breytt með konungsleyfi (nú með leyfi forseta Íslands). Löggjafinn hefir sýnilega verið ærið hjartsýnn um, að vel tækist til um framkvæmd laganna, enda er aðeins ákvæði um klaufaleg nöfn og óþjóðleg, sem skírð hafa verið fyrir gildistöku laganna, og ekkert ákvæði um hin, sem kynnu að slæðast með eftir gildistöku þeirra. Um þau nöfn má þó ugglaut beita 5. gr. með lögjöfnun, en hjartsýni löggjafans reyndist ekki á hjargi reist, svo sem síðar greinir.

Um kenning til föður er það ákvæði í 1. gr., að hver maður skuli kenna sig til föður eða móður eða kjörföður og jafnan rita nafn sitt með sama hætti alla ævi. Hér er tekin upp kenning til móður, sem ekki var í mannanafnalögum frá 1913, en af vangá er aðeins getið kjörföður, en ekki kjörmóður. Ætla verður þó, að kenning til kjörmóður sé heimil samkvæmt þessu. Kenningar til móður gætir mjög lítið hér á landi, og örlar þó á því, að menn riti upphafsstaf í eigin nafni móður milli eigin nafns og kenningarnafns.

Ákvæði laganna um ættarnöfn hafa það að stefnumiði að skjóta loku fyrir uppstöku nýrra ættarnafna. Þó er þess að geta, sem fyrr greinir, að lögin amast ekki við ættarnöfnum, sem upp voru tekin fyrir síðustu aldamót (þ. e. fyrir 1. janúar 1901), og girða ekki fyrir, að erlendir menn, sem hingað flytjast, haldi ættarnöfnum sínum. Um þau ættarnöfn, sem fyrir voru með lögmætum hætti, er lögin tóku gildi, mæla þau svo fyrir, að sum þeirra megi haldast og ganga í ætt um alla eða óákveðna framtíð, en önnur mega haldast um sinn og falla svo niður. Eru reglur um þetta í 3. gr., og samkvæmt því er ættarnöfnum skipað í þrjá flokka, svo sem hér segir:

1. **Ættarnöfn, sem eldri eru en frá 1. janúar 1901.**

Íslenzkir þegnar, sem við gildistöku laganna báru ættarnöfn, er upp höfðu verið tekin fyrir síðustu aldamót, mega halda þeim fyrir sig og niðja sína.

2. **Ættarnöfn, sem upp eru tekin frá 1. janúar 1901 til 1. janúar 1915.**

Íslenzkir þegnar, sem þessi ættarnöfn bera, mega einnig halda þeim fyrir sig og niðja sína, ef aflað hefir verið leyfis vegna þeirra samkvæmt 9. gr. l. nr. 41/1913.

3. **Ættarnöfn, sem upp voru tekin eftir gildistöku l. nr. 41/1913, þ. e. 1. jan. 1914, og til gildistöku laga nr. 54/1925, þ. e. 23. sept. 1925.**

Í umræðum á Alþingi (sbr. Alþtíð. 1925, B, bls. 3315) er því haldið fram, án þess að það sætti andmælum, að þau ein börn þessara manna, sem fædd væru fyrir gildistöku laganna, mættu bera ættarnöfn, og styður orðalagið „sem nú bera ættarnöfn“ þá lögskýringu. Samkvæmt þessu ættu þeir menn, sem hlutu leyfi Stjórnarráðsins til að bera ættarnöfn samkvæmt lögum nr. 41/1915 á árabílinu 1915—1925, að mega bera ættarnöfn sín, svo og þau börn þeirra, er fædd eru fyrir 23. sept. 1925. Börn þeirra, sem fædd eru eftir 23. sept. 1925, svo og aðrir niðjar, mega hins vegar ekki bera ættarnöfn þessi, heldur ber þeim að kenna sig til föður eða móður að hætti 1. gr. laganna. Slík sundrun fjölskyldu um mannanöfn mun óvída þekkjast í lögum grannlanda, og er mismunun þessi á engum rökum reist.

Samkvæmt 3. gr. mega erlendir menn, sem til landsins flytjast, halda ættarnöfnum sínum fyrir sig og niðja sína, því að þau nöfn eru sett í flokk með ættarnöfnum, er greinir í 1. tölulið hér að framan. Sýnt er, að mikill fjöldi ættarnafna af erlendri rót runninn hefir horizt til landsins með þessum hætti á síðustu árum.

Er svo talið, að á árunum 1921—1951 hafi hátt á annað hundrað ný ættarnöfn borizt hingað með mönnum, sem veitt var íslenzkt ríkisfang með lögum, en á árinu 1952 var tekin upp ný stefna í þessum málum, svo sem síðar greinir. Erlend ættarnöfn geta þó einnig eftir 1952 náð fótfestu hér á landi. Fyrst er að geta þeirra erlendra manna, sem hér eru dvalfastir, án þess þó að vera íslenzkir ríkisborgarar, barna þeirra og annarra niðja. Þá geta börn, sem íslenzkar konur eiga með erlendum ríkisborgurum, borið erlend ættarnöfn, og á það aðallega við um óskilgetin börn. Enn fremur á íslenzk kona, sem giftist erlendum ríkisborgara, rétt á að bera hið erlenda ættarnafn hans, og getur hún haldið því, þótt hjúskap ljúki fyrir skilnað, ógildinguna eða andlát bóndans.

Ekki var hirt um að taka upp í lög nr. 54/1925 ýmis ákvæði laga nr. 41/1913, sem horfðu til festu í nafngiftum og ritun nafns, svo sem t. d. 2. gr. 2.—4. málsgr., 4. gr. 2. málsgr. o. fl. Þá var þess ekki gætt, að lög nr. 54/1925 eru á því reist, að ættarnöfn geti haldizt, og var hrapað að því að fella niður öll ákvæði l. 41/1913, er ættarnöfn varða. Ákvæðin um nafnbreytingar eru næsta ófullkomin og ærinnar ósamkvæmni gætir í ákvæðum 3. gr., svo sem fyrr segir. Þá vantar sitthvað af ákvæðum, sem nauðsynlega þurfa að vera í nafnalögum. En hér er raunar meira í efni. Framkvæmd laganna hefir tekizt böslulega. Þrátt fyrir brýnt boð 4. gr. um, að þau ein nöfn megi menn bera, sem rétt séu að lögum íslenzkrar tungu, bera manntöl og mannanafnaskrár þess órækt vitni, að hér tíðkast hinn mesti óvandi um nafngiftir, bæði klaufaleg nöfn, óþjóðleg, ankannaleg og með röngum orðmyndum og nöfn, sem hljóta að vera nafnbera til baga. Þá tíðkast það enn, að börn séu skirð fleiri nöfnum en tveimur. Þau ættarnöfn, sem upp voru tekin á árunum 1915—1925, hafa og mörg hver í reyndinni gengið til niðja með sama hætti og eldri ættarnöfn, og hafa stjórnvöld ekki amazt við þeirri lagaframkvæmd. Er nærtækt að telja, að hér sé komin á réttarvenja, er helgi mönnum þetta nafn. Enn er þess að geta, að menn hafa alla tíð frá gildistöku laganna tekið sér nöfn, sem eftir gerð allri eru ættarnöfn, en ekki kenningarnafn samkvæmt l. 54/1925, og hafa þau gengið til barna og annarra niðja. Þegar manntal 1950 fór fram, var talið, að þessi nöfn væru á fjórða hundrað, en síðan Þjóðskrá tók við almannaskráningu 1953—54 hafa slík nöfn ekki komizt inn á skatt- og útsvarsskrár, kjörskrár og aðrar opinberar skrár, sem fylgja þjóðskrá.

Aðstaða presta og þeirra annarra, sem færa manntalsbækur, hefir verið mjög örðug, með því að ekki hefir verið gefin út skrá sú, sem greinir í 6. gr. mannanafnalaga. Án slíks bakhjarls verða lög sem þessi ekki framkvæmd með viðhlítandi hætti.

Á Alþingi 1951 var, eins og raunar á flestum eða öllum þingum, lagt fram Frumvarp til laga um veitingu ríkisborgararéttar. Í þessu frumvarpi voru, eins og venja var til áður, aðeins talin nöfn þeirra manna, sem dómsmálaráðuneyti mælti með, að fengju íslenzkt ríkisfang. Engin ákvæði voru þar um nafnbreytingu þessa fólks, en á þinginu kom fram (frá allsherjarnefnd) breytingartillaga á þá lund, að inn í löginn yrði tekið svofellt ákvæði: „Þeir, sem heita erlendum nöfnum, skulu þó ekki öðlast íslenzkan ríkisborgararétt með lögum þessum, fyrr en þeir hafa fengið íslenzk nöfn samkvæmt lögum nr. 54 27. júní 1925“ (Alþt. 1951 A, 824). Þessi tillaga var samþykkt og stendur óbreytt í lögnum (Alþt. 1951 A, 1098). Sams konar ákvæði hefir staðið í lögnum um veitingu ríkisborgararéttar síðan. Þetta lagaákvæði sætti 1951 og hefir síðan sætt nokkurri andspyrnu utan þings og innan, og hafa ýmsir haldið því fram, að nægilegt væri, að hin erlendu nöfn féllu niður í öðrum og þriðja lið. Gagnrýnin beindist og hefir beint einkum að því, að ákvæðið skuli neyða fólk til nafnbreytinga. Telja þessir gagnrýnendur, að nægilegt væri, að börn eða barnabörn þessa fólks tækju upp íslenzk nöfn.

Hið næsta, sem gerist í málinu, var það, að hinn 1. marz 1955 fól þáverandi

dóms- og menntamálaráðherra, Bjarni Benediktsson, þeim Alexander Jóhannessyni prófessor, Jónatan Hallvarðssyni hæstaréttardómara, Þorsteini Þorsteinssyni fyrrv. hagstofustjóra og Þórði Eyjólfssyni hæstaréttardómara að endurskoða mannanafnalög 1925 og semja nýtt frumvarp til laga um mannanöfn. Formaður nefndarinnar var dr. Þórður Eyjólfsson.

Nefndin brá skjótt við og samdi frumvarp, sem lagt var fyrir Alþingi 1955. Er það frumvarp rækilegt og vandað að allri gerð. Fylgir frumvarpinu allrækileg greinargerð, og kemur þar í ljós, að nefndarmenn hafa ekki verið sammála um einstök atriði. Í 1.—6. grein frumvarpsins er fjallað um eiginnöfn. Eru þar miklu fyllri og greinilegri ákvæði en í lögum frá 1925.

Meginbreyting frumvarpsins frá lögum frá 1925 felst í afstöðunni til ættarnafna. Um þau er fjallað í 10.—19. grein þess. Í 10. gr. segir svo:

„Lögleg ættarnöfn, sem íslenzkir ríkishorgarar hera nú, mega haldast. Eftir að lög þessi öðlast gildi, er óheimilt að taka upp nýtt ættarnafn hér á landi, nema Dómsmálaráðuneytið hafi veitt leyfi til þess, enda hafi Mannanafnanefnd samþykkt ættarnafnið“.

Hér er um algera stefnubreytingu að ræða frá 1925. Ekki voru þó nefndarmenn allir sammála um þetta mikilvæga atriði. Þeir Jónatan Hallvarðsson og Þórður Eyjólfsson skiluðu sérstöku álit og virðist höfuðröksemd þeirra vera sú, að ættarnafnasiðurinn hér sé orðinn rótgróinn og að minnsta kosti ekki í ósamræmi við almenningsálitið, enda hafi flokkar þeir, sem staðið hafi að ríkisstjórnnum, ekki krafizt þess af stjórnvöldum, að ættarnafnabanninu yrði framfylgt. Telja þeir, að erfitt eða óframkvæmanlegt yrði að útrýma með málshöfðunum og beitingu refsí-ákvæða þeim ættarnöfnum, sem upp hefðu verið tekin án stoðar í lögum. Þeir kveðast heldur ekki fá séð, að íslenzku máli eða íslenzku þjóðerni verði nein hættu búin „af ættarnöfnum, sem gerð eru í samræmi við lögmál íslenzkrar tungu“. Þeir segja enn fremur:

„Það er skoðun okkar, að afstaða manna til ættarnafna fari fremur eftir smekk og tilfinningum en efnisrökum. En um smekk og tilfinningar er ekki unnt að deila, og á því sviði á persónufrelsi að ríkja, enda sé þess gætt, að mikilvægum þjóðarhagsmunum, svo sem vernd íslenzkrar tungu, sé ekki misboðið“.

Þorsteinn Þorsteinsson hafði nokkra sérstöðu í málinu, að ýmsu leyti mjög athyglisverða. Í séráliti hans segir m. a. svo:

„Sérstaða mín varðandi ættarnöfn gagnvart meðnefndarmönnum mínum, Jónatan Hallvarðssyni og Þórði Eyjólfssyni, er aðallega í því fólgin, að ég er persónulega hlynntari ættarnöfnum heldur en þeir, því að ég tel þau mjög mikilvæg til þess að auðkenna menn, umfram það sem unnt er með eiginnöfnum einum og kenningu til föður. Vegna þess hve algengt er, að menn heiti sama nafni, er nauðsynlegt að auðkenna þá nánar, og er algengast hér á landi, að það sé gert með því að kenna þá til föður. En með því að sama máli gegnir um föðurnöfnin, að þau eru mjög samnefni, þá verða fjölmargir samnefndir þrátt fyrir það (hæði með sama eiginnafni og föðurnafni). Ef menn nú auk þess kenna sig til ákveðinnar ættar með ættarnafni, þá fækkar samnefnunum mjög mikið eða hverfa jafnvel“.

Hér er vikið að því atriði, að bæði kerfin, föðurnafnakerfið og ættarnafnakerfið, séu notuð sameiginlega, eins og tíðkast í sumum löndum. Þannig myndi t. d. Jón, sonur Árna Briem, ekki heita annaðhvort Jón Árnason eða Jón Briem, heldur Jón Árnason Briem.

Alexander Jóhannesson hafði þó mesta sérstöðu og taldi flest íslenzk ættarnöfn vera málsþjöll og mundu þau, er tímar liðu, valda skemmdum á íslenzkri tungu.

Hinn 4. nóv. 1955 var fyrr greindu frumvarpi útbýtt á Alþingi, og á fundi efri deildar 8. nóv. var það tekið til umræðu og vísað til 2. umræðu og menntamálanefndar, eftir að þáverandi dómsmálaráðherra, Bjarni Benediktsson, hafði fylgt því úr hlaði. Á fundi í efri deild 9. des. 1955 var frumvarpið samþykkt með 7 atkvæðum gegn 6 og vísað til neðri deildar, en þar dagaði það uppi.

Fylgiskjal II.

ÞRÓUN NAFNRÉTTAR Í GRANNLÖNDUNUM

Nafnvenjur á Norðurlöndum eru af germönskum rótum runnar. Tíðkuðust þær venjur langt á aldir fram, að menn kenndu sig til feðra sinna. Ættarnafna tók að gæta á miðöldum, fyrst hjá aðalsfólki, en síðar hjá borgurum og lærðum mönnum. Bæði í Danmörku, Noregi, Svíþjóð og Finnlandi fluttust ættarnöfn allmikið með erlendu fólki, er tók sér bólfestu í þessum löndum, og gætir þar m. a. talsvert þýzkra áhrifa. Í sveitum héldust fornar nafnvenjur fram á síðara hluta 19. aldar og raunar örlar á þeim enn í afskekktum byggðarlögum. Í öllum þessum löndum ríkti lengi los og hálfgerð ringulreið um mannanöfn, en ættarnöfnin hafa í þessum löndum með ýmsu öðru stuðlað að festu.

Í Danmörku eru fyrstu lög um mannanöfn tilsk. Friðriks I frá 1526, er bauð aðalsættum að taka upp föst ættarnöfn. Struense mælti svo fyrir 1771, að ættarnöfn skyldu tekin upp í Slésvík, en það var ekki fyrr en með tilsk. 30. maí 1828, að almennt var boðið að taka upp ættarnöfn í Danmörku. Sú skylda sætti þó víða um landið ærinni andspyrnu, og það var fyrst á síðara hluta aldarinnar, að verulegur skriður komst á framkvæmd þeirrar tilhögunar. Margir höfðu þá tekið upp hin alþekktu dönsku ættarnöfn, sem enda á -sen. Hófst hreyfing um að leggja þau niður og taka upp nöfn, sem sérgreindu betur ættir manna, og varð sú hreyfing kveikja að lögum 22. apríl 1904 um nafnbreytingar. Í raun réttir má segja, að Danir fengu ekki fyrstu heildarlög sín um mannanöfn, fyrr en 1961.

Þróun mannanafnalöggjafar á hinum Norðurlöndunum þremur er með svipuðu sniði. Þar hefir verið við dreifð ákvæði og sundurleit að styðjast, unz kemur fram á þessa öld. Í Finnlandi voru sett sérstök lög um ættarnöfn 1920, en önnur um eiginöfn frá 1945, og gilda þau enn. Í Noregi voru sett heildarlög um nafnrétt 9. febrúar 1923, en núgildandi lög eru frá 29. maí 1964. Í Svíþjóð var nafnrétti skipað með tilsk. m. a. um ættarnöfn frá 5. des. 1901, er sætti síðar ýmsum breytingum, en fyrstu heildarlögin eru núgildandi lög frá 11. okt. 1963. Í öllum þessum löndum hafa verið sett ákvæði um einstaka þætti nafnréttar, t. d. með hjúskaparlögum, lögum um ættleiðingar, lögum um skilgetin börn og óskilgetin, o. fl. Gegnir þessu einnig hér á landi, sbr. t. d. lög nr. 39/1921, 48. og 81. gr. og lög nr. 19/1953, auk 10. gr. laga nr. 4/1886. Þá ber að hafa í huga, að skírnarskylda er næsta forn í lögum og þ. á m. skylda til að gefa barni nafn, en nafnskylda á sér þó miklu lengri sögu í lögum en skírnarskylda.

Fyrir röskum áratug tókst samvinna milli þriggja Norðurlanda, Danmerkur, Noregs og Svíþjóðar, um samningu laga um mannanöfn. Af hálfu Finnlands og Íslands var þessu samstarfi ekki sinnt. Eftirtækjan af því voru ný nafnalög í löndunum þremur, sem fyrr greinir, í Danmörku 1961, í Svíþjóð 1963 og í Noregi 1964. Var bæði stefnt að því að semja frv. til heildarlaga og að reyna að samræma ákvæðin innbyrðis eftir föngum í þessum löndum. Náðist fyrra stefnumiðið að flestu leyti, og hið síðara að nokkru leyti. Við samningu frv. þess til laga um mannanöfn, sem hér liggur fyrir, hefir verið höfð nokkur hliðsjón af þessum lögum, en hér verður að gæta þess, að þróun á sviði mannanafna er svo sérstæð hér á landi og nafnvenjur, að takmörkuð hliðsjón verður höfð af erlendum lögum.

Fylgiskjal III.

ATHUGUN Á SKÍRNARALDRI BARNNA

Að undirlagi nefndar þeirrar, er menntamálaráðherra skipaði til þess að endurskoða mannanafnalögin frá 1925, gerði Hagstofan athugun á skírnaraldri barna hér á landi. Í töflu þeirri, er hér fer á eftir, eru helztu niðurstöður þessarar athugunar.

Börn fædd árið 1964 eftir skírnaraldri o. fl.

Skírnarmánuður eftir fæðingarmánuði ¹⁾	Móðir búsett:						Hlutfallsleg skipting	Hlutfallstölur lagðar saman ²⁾
	í Rvík., Kópav., Seltj.nesi	í öðrum kaupst., Garðab., Njarðvík-urhreppi	í kaups-tún-um með fl. en 200 íbúa	í strjálbýli	erlendis	Alls		
0	32	21	9	24	1	87	1,8	1,8
1	208	123	48	82	5	466	9,6	11,4
2	363	208	98	110	8	787	16,3	27,7
3	399	232	103	117	5	856	17,7	45,4
4	364	198	108	124	2	796	16,4	61,8
5	226	156	68	85	1	536	11,1	72,9
6	156	77	47	60	4	344	7,1	80,0
7	99	43	25	50	3	220	4,6	84,6
8	66	37	13	28	3	147	3,0	87,6
9	43	19	8	22	1	93	1,9	89,5
10	26	14	6	15	1	62	1,3	90,8
11	21	15	5	11	1	53	1,1	91,9
12	24	9	1	7	1	42	0,9	92,8
13—24	40	26	14	22	5	107	2,2	95,0
25 og yfir	18	9	4	8	2	41	0,8	95,8
Skíróir alls	2 085	1 187	557	765	43	4 637	95,8	95,8
Nafngjöf	36	6	3	3	3	51	1,1	96,9
Óupplýst	24	19	11	13	26	93	1,7	98,8
Dánir óskíróir	24	16	5	12	1	58	1,2	100,0
Alls	2 169	1 228	576	793	73	4 839	100,0	-

1) 0 merkir: börnin skíró í sama mánuði og þau eru fædd. Hér eru börnin þá að meðaltali hálf mánaðar gömul við skírna.

1 merkir: börnin skíró í næsta mánuði eftir fæðingarmánuði, t. d. í febrúar, ef þau eru fædd í janúar.

11 merkir: börnin skíró t. d. í maí 1965, ef þau eru fædd í júní 1964.

2) Tölur í þessum dálki sýna, hve mikill hluti barnanna er skíróður innan ákveðinna tímamarka frá fæðingarmánuði. Þannig þýðir t. d. talan 80,0, að 80,0% barnanna hafa verið skíró í fæðingarmánuði og næstu sex mánuðum þar á eftir.

Athugun þessi tók til allra barna fæddra árið 1964. Voru börnin flokkuð eftir skírnaraldri, sjá athugasemd 1) við töfluna, svo og eftir því, hvar móðir átti heimili, þegar barnið fæddist. Alls töldust börnin vera 4 839, en samkvæmt mannfjöldaskýrslum Hagstofunnar eru lifandi fædd börn ársins 1964 4 787 að tölu. Þessi mismunur, 52, stafar af því, að með í athuginuna komu börn mæðra, sem eigi eru taldar vera heimilisfastar hér á landi. Er hér aðallega um að ræða börn sendiráðsstarfsmanna og útlendinga á Keflavíkurflugvelli. Samkvæmt töflunni var tala þessara barna alls 73, eða 21 hærri en fyrr nefndur mismunur. Ástæða þess misræmis er sú, að við gerð mannfjöldaskýrslna er miðað við búsetu móður samkvæmt þjóðskrá, en athuginin var byggð á upplýsingu fæðingarskýrslna um búsetu móður, og þarf þetta tvennt ekki að fara saman. Upplýsingar vantaði um skírnaraldur rúmlega þriðjungs þessara barna (26 af 73).

Athugun var gerð á skirnaraldri sveina sér og meyja sér, og enn fremur var börnum skipt eftir því, hvort foreldrarnir voru taldir búa saman eða ekki, eftir upplýsingu fæðingarskýrslu þar um. Þessar sérathuganir leiddu ekki í ljós teljandi mun frá heildarniðurstöðum, og þykir því ekki ástæða til að láta þessar skiptingar koma fram í töflunni hér fyrir ofan. Þess má þó geta, að foreldrar 654 barna, af 4 839 börnum ársins 1964, bjuggu ekki saman samkvæmt upplýsingu fæðingarskýrslu. Lifandi fædd, óskilgetin börn 1964 voru 1 279 að tölu, en þar eru öll börn, sem ekki eru fædd í hjónabandi, talin óskilgetin.

Í töflunni er börnum skipt eftir búsetustað móður samkvæmt byggðarstigs-flokkun Hagstofunnar. Samanburður á hlutfallstölum fyrir hvert byggðarstig leiðir í ljós, að ekki er umtalsverður munur á skirnaraldri barna í Reykjavíkurbéttbýli, öðrum kaupstöðum og í strjálbýli, þó er hann hæstur í strjálbýli.

Í töflunni kemur m. a. fram, að algengast er að skíra börn í 2., 3. og 4. mánuði eftir fæðingarmánuð, og að allt að 80% barna hafa verið skirð innan hálfis árs aldurs. Af öðru eftirtektarverðu, sem kemur fram í töflunni, má nefna, að aðeins 51 af 4 688 börnum, sem upplýst var um og ekki dóu óskirð, fengu nafn án skirnar, og raunar má vera, að sú tala sé of há, vegna þess að einhver af þessum börnum, 51 að tölu, geta hafa verið skirð þótt fæðingarskýrsla bæri það með sér, að um nafngjöf án skirnar væri að ræða.

Að því er varðar aðrar niðurstöður þessarar athugunar vísast til töflunnar.

Fylgiskjal IV.

HLUTVERK OG STARFSREGLUR ÞJÓÐSKRÁR Í SAMBANDI VIÐ SKRÁNINGU MANNANAFNA

Þjóðskráin — eða allsherjarsþjaldskráin eins og hún var kölluð í upphafi — var reist á aðalmanntali 1950. Þeir, sem þar voru skráðir, voru teknir í vélspjöld með nafni og þeim upplýsingum öðrum, sem ákveðið hafði verið að hafa á vélskrá til nota í stjórnsýslu og hagskýrslugerð. Þessi upphaflegi stofn var síðan færður fram til hausts 1952 með aðstoð sérstaks manntals, sem fór fram 16. október 1952. Eftir það hefur þjóðskrá verið færð til samræmis við áorðnar breytingar eftir sérstökum breytingargögnum, svo sem tilkynningum um aðsetursskipti og skýrslum um fæðingar, skírnir, hjónavígslur og mannlát, o. m. fl. Hverju sinni liggur fyrir fastur stofn vitneskju um alla landsmenn, og helst hann óbreyttur, nema breyting sé gerð samkvæmt gagni þar að lútandi.

Mikið var um villur í manntölum 1950 og 1952, og þau voru einnig gölluð á ýmsan annan hátt. Í manntali 1952 voru t. d. um 13 000 einstaklingar tilgreindir með annan fæðingardag en var í manntali 1950. Slíkt misræmi er óhjákvæmilegt í handskrifuðum gögnum af þessu tagi, en þegar störf eru vélvædd, þ. e. tekin til vinnslu í skýrsluvélum, standa upplýsingar óhreyfðar í vélspjöldum eða segulböndum eins og þær eru „skráðar“ upphaflega, og geta þær ekki breytt eða afbakast. Þetta merkir t. d., að hvert mannsnafn á vélskrá helst óbreytt á öllum skráum, sem gerðar eru með henni í skýrsluvélum, unz breyting kann að verða gerð á nafni að yfir-lögðu ráði.

Upplýsingar manntala 1950 og 1952 um mannanöfn voru ónákvæmar og mót-sagnakenndar, og nöfn auk þess oft illlæsileg. Ritháttur nafna var oft ekki hinn sami í báðum manntölum og jafnvel ekki í sama manntali, ef maður var skráður í tveimur eða fleiri umdæmum. Þá kom það og oft fyrir, að sami maður væri með tvö ólík nöfn, t. d. með ættarnafn á einum stað og kenningu til föður á öðrum. Þá var og

allmikið um, að gælunöfn væru skráð á manntal í stað réttra eiginnaafna. Öll slík vandamál voru leyst í bili, eftir því sem talið var næst liggja, enda gert ráð fyrir, að margt yrði lagfært síðar. Hér var um það eitt að ræða að ná mannanöfnum í þjóðskrá í samræmi við það, sem menn sjálfir töldu, að þeir hétu. En jafnframt varð að taka afstöðu til, hvornig brugðizt skyldi við ólögmetum nöfnum á manntali. Að því er varðar eiginnöfn, var augljóslega ekki önnur leið fær en að taka þau í þjóðskrá eins og þau voru á manntalsskýrslu. Þó var reynt að sneiða hjá gælunöfnum. Að gera tilraun til að greina ólögmet eiginnöfn frá lögmetum og taka aðeins hin síðar nefndu í þjóðskrá hefði leitt út í ófæru, eins og mál voru í pottinn búin. Það eina, sem unnt var að gera í þessu efni, var að sneiða hjá eiginnöfnum, sem talin voru ónefni, þegar nöfn voru tvö eða fleiri.

Um ættarnöfn gegndi nokkuð öðru máli. Sæmileg vitneskja lá fyrir um, hver ættarnöfn íslenskra manna voru lögmet og hver ekki. Hins vegar var í flestum tilvikum ógerlegt að kanna, hvort menn höfðu rétt til að bera þau ættarnöfn, sem þeir skráðu eða létu skrá á manntalsskýrslu. Og að því er varðar ólögmet ættarnöfn, var ekki kunnugt um föðurnöfn hlutaðeiganda, nema barna hjá foreldrum. Þessir og aðrir framkvæmdaörðugleikar voru þungir á metunum, en hitt réð þó úrslitum, að eigi var talið stætt á því að hafna nöfnum, sem menn höfðu notað jafnvel áratugum saman og aldrei hafði verið amazt við af hálfu stjórnvalda. Bæði fyrir og eftir setningu mannanafnalaga 1925 höfðu menn skráð þessi sjálfteknu ættarnöfn sín óátalið á ársmanntöl, og þaðan komust þau hindrunarlaust inn á skatt- og útsvarsskrár, kjörskrár og aðrar opinberar skrár. Áður en varði voru þau orðin föst í sessi. Með þessu aðgerðaleysi stjórnvalda fengu þessi ættarnöfn í raun og veru opinbera viðurkenningu. Rétt er að geta þess, að eins og almannaskráningu og opinberri skrárgerð var háttáð fyrir tilkomu Þjóðskrár, var það miklum vandkvæðum bundið, og jafnvel óframkvæmanlegt, að koma í veg fyrir þá þróun, sem hér varð.

Auk þess sem berendur þessara ættarnafna höfðu ómótmælanlega öðlazt sterkan siðferðislegan, og stundum jafnvel lagalegan, rétt til ættarnafna sinna, var á það að líta, að tilgangslaust var að hafna upptöku þessara nafna í þjóðskrá, þar eð slíkt hefði vafalítið leitt til þess, að hún hefði aldrei komizt á fót vegna andstöðu þeirra fjölmörgu einstaklinga, sem hér áttu hlut að máli.

Af greindum ástæðum var ekki önnur leið talin fær en að taka á þjóðskrárstofn þau ættarnöfn, sem fyrir komu í manntölum 1950 og 1952. Þó var það ekki gert, þegar ástæða var til að ætla, að ættarnafn væri ekki orðið fasttengt hlutaðeiganda, eins og t. d. þegar hann var á einum stað í manntali með ættarnafni, en á öðrum stað kenndur til föður.

Við töku mannanafna á skrá í upphafi var þannig lítið svigrúm til að færa til réttis vegar það, sem þróazt hafði í trássi við lög. En þegar Þjóðskrá var komin á fót og tekin við almannaskráningu — en það varð á árunum 1953—54 — hætti skráning mannanafna að vera einkamál manna í reynd. Hin árlegu manntöl bæjarstjórna og presta, sem verið höfðu grundvöllur opinberrar skrárgerðar, og þar sem menn í framkvæmd gátu skráð nöfn sín eftir vild, féllu niður. Í þess stað komu íbúaskrár Þjóðskrár. Mannanöfn og aðrar upplýsingar á þeim voru þar sem opinberlega skráð atriði, og fóru þaðan óbreyttar inn á skatt- og útsvarsskrár, kjörskrár og ýmsar aðrar opinberar skrár. Nú var það því Þjóðskráin, sem samkvæmt eðli málsins ákvað, með hvaða hætti nöfn væru rituð á þeim opinberu skrá, sem mestu máli skiptu. Hún var að sjálfsögðu skyld til að hafa hliðsjón af rétti einstaklinga við þessa skráningu, en það var jafnframt skylda hennar að gæta þess, að skráning nafna færi ekki í hág við lög, eins og talið var, að bæri að framkvæma þau. Í samræmi við þessi breyttu viðhorf setti Þjóðskráin sér í upphafi starfsreglur um skráningu nafna á almannaskrá, og hefur þeim síðan verið fylgt að mestu óbreyttum. Hafa þær verið við það miðaðar að koma þessum málum í fast samræmt horf, eftir

Því sem aðstæður frekast leyfðu. Skal nú gerð grein fyrir þessum starfsreglum í stórum dráttum.

Engin ný ættarnöfn Íslendinga hafa verið tekin í Þjóðskrá, síðan hún tók til starfa. Í sambandi við skráningu ófeðraðra barna hefur þó ekki verið hjá því komið að skrá sem kenninafn síðara nafn, sem þessum börnum hefur verið gefið, í því skyni að það yrði notað sem slíkt, þar eð ekki var um föðurnafn eða ættarnafn að ræða. Hér var ekki annarra kosta vöð, nema þá að kenna börn til eiginnafrns móður, en ekki var talið fært að knýja fólk til slíkrar lausnar á vanda þessara barna, vegna þess að þessi háttur er algerlega niður lagður. Rétt er að taka það fram, að skráning á nafni, sem ófeðruðu barni er gefið í því skyni, að það noti nafnið sem kenninafn, er að sjálfsögðu ekki jafngilt því, að veitt sé leyfi til upptöku ættarnafns.

Ættarnöfn, sem voru tekin á skrá upphaflega samkvæmt manntali 1950 og 1952, hafa haldizt í Þjóðskrá sem kenninöfn niðja þeirra, sem fyrst báru nöfn þessi í henni, þó aðeins í karlegg. En þegar vafi hefur leikið á, að hlutaðeigendur sjálfir litu á slík nöfn sem ættarnöfn, hafa menn þó að jafnaði verið kenndir til föður við skráningu, og það hefur að sjálfsögðu einnig alltaf verið gert, þegar menn hafa látið í ljós, að þeir vildu ekki nota ættarnafn, heldur kenna sig til föður. Óskir um breytta skráningu kenninafns, þannig að ættarnafn kæmi í stað föðurnafns eða annars ættarnafns, hafa ekki verið teknar til greina, nema gengið hafi verið úr skugga um, að hlutaðeigandi hefði rétt til ættarnafnsins samkvæmt starfsreglum Þjóðskrár.

Síðan 1952 hefur það verið skilyrði fyrir veitingu íslenzks ríkisborgararéttar með lögum, að hlutaðeigendur tækju sér íslenzkt nafn samkvæmt mannanafnalögum. Þjóðskráin tók til starfa um líkt leyti og þetta var fyrst tekið í lög, og féll það því í hennar hlut að hafa hönd í bagga með, að þessir menn fengju ekki kosningarrétt og önnur réttindi, sem fylgja íslenzku ríkisfangi, nema þeir sættu skilyrði laga um þetta. Hefur verið beðið með að skrá íslenzkt ríkisfang þessara manna, unz tilkynning hefur borizt frá dómsmálaráðuneytinu um, að þeir hefðu fengið íslenzkt nafn. Skráning nýs nafns og nýs ríkisfangstákns hefur síðan farið fram samtímis.

Í manntölum 1950 og 1952 var nokkuð um það, að íslenzkar konur kenndu sig til föðurnafns eiginmanns, og voru slík kenninöfn tekin í Þjóðskrá af sömu ástæðum og flestum ættarnöfnum — lögmaetum og ólögmaetum — var sleppt inn í hana. Hins vegar hafa engin slík ný kenninöfn íslenzkra giftra kvenna verið tekin í Þjóðskrá, síðan hún hóf starfsemi, og nefna má, að konur, sem dvalizt hafa erlendis með eiginmönnum sínum og kennt sig þar til föðurnafns þeirra, hafa við heimflutning verið teknar á skrá með kenningu til föður eða með ættarnafni, sem þær hafa verið taldar eiga rétt til.

Í mannanafnalögum 1925 er kveðið svo á, að hver maður skuli heita einu íslenzku nafni eða tveim, og að óheimilt sé að hera önnur nöfn en þau, „sem rétt eru að lögum íslenzkrar tungu“. Þessi ákvæði höfðu verið lítt eða ekki framkvæmd í meira en aldarfjórðung, þegar Þjóðskráin tók til starfa, og hún taldi það ekki vera sitt verkefni að hefjast handa um framkvæmd á þeim. Samkvæmt lögnum skyldu prestar hafa eftirlit með því, að þessum ákvæðum væri fylgt. Hafa nöfn ungbarna samkvæmt þessu verið tekin á almannaskrá eins og þau hafa verið tilkynnt Þjóðskrá af sóknarprestum og forstöðumönnum löggiltra trúarfélaga.

Við töku eiginnafrna í Þjóðskrá í upphafi var þeirri reglu fylgt við fleirnefni, að það nafn var skráð, sem menn notuðu venjulega, enda var við bæði manntöl, 1950 og 1952, svo fyrir mælt, að það nafn skyldi undirstrikað á manntalsskýrslu. Ef undirstrikað nafn var annað eða þriðja nafn, var fyrra nafni eða tveimur fyrstu nöfnum ávallt sleppt. En ef undirstrikað nafn var fyrr eða fyrst, fór það eftir atvikum og rúmi í vélspjaldi, hvort ónotað nafn (nöfn) voru tekin á almannaskrá eða ekki. Þessum reglum hefur verið fylgt ávallt síðan.

Þegar Þjóðskrá eru tilkynnt fleiri en eitt eiginnafrn á ungbarni, eru þau tekin

á skrá í tilgreindri röð, eftir því sem rúm í vélspjaldi leyfir, en stundum þarf hér að grípa til styttinga, og verður vikið nánar að því síðar.

Þegar maður með fleiri en eitt eiginnaframt samkvæmt kirkjubók ber fram ósk um, að tekið verði í þjóðskrá annað skirnarnafn, í stað þess, sem er fyrir á skrá, er orðið við slíkri beiðni eftir föstum reglum. Maður, sem heitir Helgi samkvæmt þjóðskrá, en Björn Helgi samkvæmt kirkjubók, getur fengið ritun nafns síns á almannaskrá breytt í Björn Helgi, Björn H eða Björn, en hins vegar ekki í Helgi Björn. Röð eiginnaframs er m. ö. o. aldrei breytt frá því, sem er í kirkjubók, og ónotuðu nafni eða nöfnum framan við það nafn, sem maður notar í daglegu lífi, er þá heldur sleppt.

Þegar borin er fram ósk um breytta ritun eiginnaframs á þjóðskrá, er ávallt gengið úr skugga um, að beiðnin sé á rökum reist, og til þess eru tiltæk fullkomin gögn. Hagstofan lét á sínum tíma taka allar kirkjubækur 1896—1915 á míkrofílmur, en frá og með 1916 eru tiltækar á Hagstofunni fæðingarskýrslur presta og ljósmæðra um öll börn. Inn á þessar skýrslur hafa nafngjafir verið færðar jafnóðum samkvæmt skirnaraskýrslum sóknarpresta og forstöðumanna löggiltra trúfélaga, en þær skýrslur eiga að vera í fullu samræmi við það, sem skráð er í kirkjubækur.

Breyting á kenninafni á almannaskrá er aldrei framkvæmd, án þess að athugun fari fram á réttmæti hennar.

Þegar Þjóðskráin telur, að fram borin beiðni um breytingu á ritun nafns á almannaskrá feli í sér raunverulega nafnbreytingu eða vafi sé á því, hvort svo sé eða ekki, er hlutaðeiganda ávallt bent á að snúa sér til dómsmálaráðuneytisins. Eiginleg nafnbreyting er að sjálfsögðu aldrei framkvæmd í þjóðskrá, nema hún hafi verið leyfð af því ráðuneyti. Annars er oft álitamál, hvort um eiginlega nafnbreytingu er að ræða eða ekki. Sem dæmi má nefna, að breyting úr Mary eða Marie í Mariu eða Kirsten í Kirstín telst ekki vera eiginleg nafnbreyting, sem krefst leyfis dómsmálaráðuneytisins, en breyting úr Kirsten eða Kirstín í Kristín mundi ekki verða gerð í þjóðskrá, nema með leyfi ráðuneytis.

Fram að 2. desember 1964 var þeirri reglu fylgt, að kona, sem giftist manni með ættarnafni samkvæmt þjóðskrá, fékk það nafn sem kenninafn á skrá, um leið og hjúskapartákni hennar var breytt þar, nema sérstök ástæða væri til annars. En eftir það hafa konur, sem giftar hafa mönnum með ættarnafni, verið látnar halda kenninafni sínu á skrá, og þær hafa ekki fengið ættarnafn eiginmanns, nema sérstök beiðni kæmi fram um það. Þessi breyting stóð í sambandi við það, að vorið 1965 var hafin útgáfa nafnskirteina til allra einstaklinga 12 ára og eldri, og þar með þurfti framvegis alltaf að breyta nafnnúmeri og gefa út nýtt nafnskirteini, þegar breyting yrði á nafni — eiginnaframt eða kenninafni. Þetta er talsvert fyrirhafnarmikil aðgerð, og því var ákveðið að láta konur halda kenninafni sínu á skrá, þegar þær giftust mönnum með ættarnafni. Reynslan hefur orðið sú, að tiltölulega fáar af þessum konum hafa óskað eftir, að kenninafni þeirra yrði breytt á skrá.

Eins og áður segir, varð ekki hjá því komizt, að gælunöfn slæddust inn í þjóðskrá í upphafi í stað réttra eiginnaframs, en mörg slík nöfn hafa verið fjarlægð úr henni, og engin ný nöfn af þessu tagi eiga að hafa komizt á almannaskrá síðan Þjóðskráin tók til starfa.

Við skipulagningu þjóðskrár í upphafi var, að vandlega athuguðu máli, ákveðið að ætla skráningu nafns 23 dálka af 80 dálka rúmi vélspjalds. Þetta merkti, að nöfn máttu ekki vera lengri en 23 bókstafir, að meðtöldum bilum. Hér var um að ræða afdrifamikla ákvörðun, því að fyrirsjáanlegt var, að við þetta yrði að búa um áratuga skeið, vegna óhemjumikils kostnaðar við að gera á þessu breytingu, þegar Þjóðskráin væri komin á fót. Æskilegt var að hafa meira rúm í spjaldinu fyrir nafn, en það var ekki talið unnt, vegna þess að 57 dálkar gerðu ekki betur en nægja fyrir öðrum upplýsingum í þágu stjórnsýslu og hagskýrslugerðar, sem urðu að komast

með. Sem betur fer, hafa ekki orðið teljandi vandkvæði á ritun nafna á Þjóðskrá, þótt dálkarúm væri ekki meira en þetta. Það nægir alltaf, þegar eiginnafn er eitt, en stundum þarf að grípa til styttingar, þegar þau eru tvö eða þrjú, einkum ef kenninafnið er langt. Fyrsta stytting, sem gerð er, er að rita s fyrir son og d fyrir dóttir, en þegar það ekki nægir, verður að fella niður 2. og/eða 3. nafn, eða rita aðeins fyrsta bókstaf nafns eða nafna, sem ekki er rúm fyrir. Eiginnafn er alltaf fullritað á skrá, þegar það er eitt, og svo er einnig nærri undantekningarlaust um fyrra eða fyrsta nafn, ef skráð eiginnöfn eru fleiri en eitt. Ef nauðsyn krefur, er kenninafn skammstafað, en þó aldrei svo, að ekki sé fullljóst, hvert nafnið sé. Þarf mjög sjaldan að grípa til þess úrræðis.

Það skal tekið fram, að mjög lítið hefur verið um árekstra milli Þjóðskrár og almennings í sambandi við ritun nafna á almannaskrá. Lögð hefur verið áherzla á að koma til móts við óskir fólks í þessu efni, eftir því sem aðstæður hafa leyft, en hins vegar hefur ekki verið um að ræða nein frávik eða undanþágur frá grundvallarreglum. Fólki, sem hefur borið fram ósk um sérstaka nafnritun, er það kom fyrst á skrá, eða um breytta nafnritun frá því, sem var fyrir, hefur yfirleitt alltaf sætt sig við synjun, þegar því hefur verið gerð grein fyrir ástæðum hennar.

Þjóðskrá hefur haft samráð við dómsmálaráðuneyti um alla framkvæmd þessara mála.

Á árinu 1965 (sbr. lög nr. 25/1965) hóf Þjóðskrá útgáfu nafnskirteina til allra einstaklinga 12 ára og eldri, og er þar m. a. nafn handhafa eins og það er ritað á almannaskrá. Ávallt er gefið út nýtt nafnskirteini, og eldra skirteinið eyðilaggt, þegar einhverra ástæða vegna þarf að leiðrétta eða lagfæra ritun nafns í Þjóðskrá. Með þessu er tryggt, að öll nafnskirteini séu á hverjum tíma í samræmi við almannaskrá að því er varðar ritun nafns. Nafnskirteinin stuðla mjög að aukinni festu í ritun mannanafna og notkun þeirra yfirleitt. — Sömu áhrif hefur sívaxandi hagnýting opinberra aðila — og raunar einnig annarra — á Þjóðskrá til hvers konar gagnavinnslu í skýrsluvélum, en því fylgir m. a., að mannanöfn ritast sjálfkrafa eins og þau eru í Þjóðskrá á allar skrár, eyðublöð, innheimtuskjöl, skirteini og margvísleg önnur vélunnin gögn, sem hér er um að ræða.